

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Justícia i presons després de maig de 1937 a Catalunya

Els intents regularitzadors del Conseller Bosch
Gimpera

Albert Balcells

FEBRER 1988

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

JUSTICIA I PRESONS DESPRES DE MAIG DE 1937 A CATALUNYA.
ELS INTENTS REGULARITZADORS DEL CONSELLER BOSCH GIMPERA.

per Albert Balcells

1. La formació del govern del 30 de juny de 1937.

Arran dels fets sagnants del 2 al 6 de maig de 1937 l'autoritat de la Generalitat havia quedat malmesa. Les topades als carrers de Barcelona que van tenir un balanç oficial de 193 morts - als que cal afeixir els 12 anarquistes assassinats a Cerdanyola trobats el dia 10 - i 191 ferits a la ciutat, foren el desenllaç tràgic d'una crisi que el Govern de la Generalitat patia des de començaments d'abril, quan les patrulles de control desobeïren l'ordre d'entregar les armes i el procés de recuperació de la centralització del poder en mans de la Generalitat s'aturà per les discrepàncies entre el PSUC, força en ascens, i la CNT, força en descens relatiu. La lluita acabà teòricament sense vencedors ni vençuts, però el Govern de la República, encara presidit per Largo Caballero i amb quatre ministres anarcosindicalistes, aprofità l'ocasió per a absorbir per pròpia iniciativa el servei d'ordre públic a Catalunya el dia 5 - tercer dels combats a Barcelona - i el dia següent suprimí el departament de defensa de la Generalitat en concentrar tots els poders militars a Catalunya en mans del general Pozas. Era l'inici del retrocés del poder autonòmic de la Generalitat, que si fins aquell moment havia gaudit d'una autonomia ampliada respecte a l'Estatut de 1932, a la segona part de la guerra civil veuria retallada progressivament les seves competències. Si les atribucions militars assolides per la Generalitat des de juliol de 1936 constituïen una extralimitació respecte a les seves competències estatutàries, la perda del control de l'ordre públic representava una reducció del àmbit de poders previst per l'Estatut de 1932, encara que el Govern de la República comptés amb l'article nou d'aquell per a justificar la legalitat de la seva decisió. La caiguda del govern Largo Caballero, substituït

per Negrín , i la sortida dels ministres anarcosindicalistes del Govern de València el 17 de maig i el desencadenament de la persecució del POUM el 16 de juny, com a víctima propiciatòria dels fets de maig, feien preveure quin seria el desenllaç de la llarga crisi del poder de la Generalitat , amb un govern intrí a la espra de constituir un de normal i estable. La caiguda de Bilabo en mans dels enemics de la República el 19 de juny , era^{la seva caiguda} un fet força depriment per ~~als seus~~ ^{als seus partidaris}.

Companys, que havia assumit la plenitud de les funcions executives ~~que havia delegat~~ ^{havia delegat} en un conseller primer des de feia poc menys d'un any, en començar la guerra, ^{d'aleshores} preprà la formació tripartit com els anteriors, però posà repars a un dels proposats per la CNT a la vegada que anuncià que volia designar conseller sense cartera al rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, Pere Bosch-Gimpera, arqueòleg i prehistoriador de renom, membre d'Acció Catalana, però presentat com a independent. Els cenetistes havien fet gestions per trobar a reincorporar-se al Govern de la República ⁽⁴⁾ (Declaracions del secretari del comitè nacional de la CNT, Mañà Rodríguez Vázquez a "La Vanguardia" de 5 de juny de 1937, pp. 220-224. 1971) i Cesar Martínez Domingo, La CNT en la revolución española, Ruedo Ibérico, (París) ¹⁹⁷¹ i Los anarquistas españoles y el poder, Ruedo Ibérico, París, 1972, p. 224). ^{Però} la seva divisió enorn al tema de la continuació de la col.laboració governamental els portà a ^{exigència} ~~exigir~~ tenir en el futur Govern de la Generalitat quatre consellers com en l'anterior als fets de maig, en front de tres de la ERC, 3 de la UGT o PSUC i un de la Unió de Rabassaires de Catalunya. Finalment es resignaren a tenir el mateix nombre que la ERC i el PSUC, però vetaren la incorporació de Bosch Gimpera negant ^{que} ~~la~~ representació ^{en} ~~un~~ sector rellevant i considerant que d'aquesta manera Companys assegurava una superioritat relativa als nacionalistes republicans. ⁽⁵⁾ (Juan García Oliver: El eco de los pasos, Ruedo Ibérico, Barcelona, 1978, p. 445.) García Oliver ~~es~~, una ~~de les~~ tres consellers previstos, es negava a acceptar en aquestes condicions la col.laboració, mentre Germinal Esgleas defensava

la participació, malgrat tot. Companys no va cedir en la designació de Bosch Gimpera. i ~~Traspassant~~^{als} als cenetistes la responsabilitat de la seva no incorporació al Govern de la Generalitat, feu un gest d'ind^{independització}~~independització~~ de la CNT i ~~de~~ la FAI, malgrat que amb la ~~seva~~^{absència} absència la Generalitat semblava més feble i la formació d'un Govern amb majoria ERC-ACR respecte al PSUC no reflexava la real correlació de forces en aquell moment.

La exclusió dels anarcosindicalistes va permetre a Companys no deixar a Bosch Gimpera sense cartera i donar-li la de Justícia, inicialment assignada a Rafael Vidiella, dirigent del PSUC i ~~sobre~~^{rot} rot de la UGT, que havia tingut a les seves mans aquest i altres departaments en el govern d'emergència des del 6 de maig. Vidiella passava a treball i obres públiques. Companys seguia així la tònica del Govern de la República, on un altre catòlic liberal i moderat com Bosch-Gimpera, el nacionalista basc Manuel Irujo, com a ministre de Justícia, constituïa una ^{n'}garantia de que s'anava a la normalització de l'administració de justícia, ^{de seu}es volia assegurar la independència del poder judicial i les garanties dels processats, reparar i esmenar els excessos dels primers temps de la guerra civil i restablir la llibertat del culte catòlic fins arribar al culte públic, cosa que ni Irujo ni Bosch Gimpera aconseguirien ^{de punt a}més ~~per~~ la desconfiança de les autoritats eclesiàstiques després de la cruenta persecució anterior, ^{més que a més}~~que per~~ manca de voluntat dels Governos de la República i de la Generalitat, que veien en aquesta ^{molt de legitimitat del culte catòlic}~~manera~~ una forma de refer el seu prestigi internacional ^{com a}~~de~~ poders democràtics.

Encara que Bosch Gimpera era presentat com a independent, ell no amagava la seva condició de membre d'Acció Catalana, el més moderat dels ~~par~~tits del Front d'Esquerres. De fet aquest partit en una reunió de representants d'entitats i de consellers municipals a mitjans juny havia demanat la seva reincorporació al Govern de la Generalitat, d'on era absent des de desembre de l'any anterior. ^{Acció Catalana no l'ha}A la vegada ~~que demanava~~ la recuperació de l'or-

5

El desarmament dels anarquistes i l'acció judicial i policial contra els incontrolats

El set de maig, el primer dia en que la situació començava a normalitzar-se a Barcelona gràcies a l'acció disuassòria dels ministres anarquistes ^{vinguts} ~~arribats~~ de València i dels dirigents de la CRT de Catalunya, arribaren a la ciutat cinc mil guardies d'assalt en vuitanta autocars i dues companyies motoritzades, enviats pel Govern de la República. Si bé la seva presència podia considerar-se innecessària, donat que havien cesat els combats, només amb la seva presència seria possible la dissolució i desarmament de les patrulles de control i ~~amb~~ la requisita d'armes a la reraguarda ^{per tal d'} ~~assegurar~~ que no seria repetible un motí acefal com el de la primera setmana de maig a Barcelona. "La Vanguardia" del set de maig informa ^{que} ~~que~~ hi ha ²⁰³ detinguts arran dels fets de maig que havien de ser posats en llibertat, però el dia 13 dona ^{la} xifra de 242, dels quals 50 foren posats en llibertat aquell mateix dia i 65 el ¹⁷ ~~17~~, segons "La Vanguardia" del 18. A Tortosa els detinguts pels fets de maig havien estat 194, dels quals 33 serien processats i la resta posats en llibertat. Cal tenir en compte que subsistien les patrulles de control amb les seves casernes i presoners.

Ja el dia 14 de maig les patrulles de control entregaren els detinguts que tenien a la policia i el dia 17 ^{donaren} ~~entregaren~~ al conseller de finances Martí Feced 477 milions de pessetes en monedes d'or i moltes joies i objectes d'art procedents de registres. El 12 de maig el Govern de la República decretà que havien caducat tots els permisos d'armes i que calia ^{deixar-los caducar} ~~demanda~~ la renovació ^{fins al 22} ~~fins al 22~~ i ~~entregar-les~~ ^{entregar-les} armes. Des de mitjans maig ⁽⁶⁾ ~~ve~~ començar la entrega d'armes, canalitzada de vegades pels ajuntaments (1).

-
1. "La Vanguardia" dels dies 23, 26, 27, 28 de maig, 8, 13 i 29 de juny de 1937, donen ^a ~~donen~~ informació d'armes entregades a diversos llocs de Catalunya. No sempre ^{se} ~~detalla~~ el nombre. De les xifres facilitades es dedueix que foren més de 4.100 armes llargues ^{amb} ~~de~~ cent ^{de} ~~curtes~~, ^{de} ~~de~~ 1.300 bombes i vuitanta un mil cartuxos i bales.

Però la major part de les armes en mans de paisans no foren entregades voluntariament. El Govern interí de la Generalitat, format per Carles Martí Feced, d'ERC, Joaquim Pou, de la Unió de Rabassaires, Valeri Mas, fins aleshores secretari del comitè de la CRT de Catalunya, i Rafael Vidiella, secretari de la UGT de Catalunya, adoptà la decisió de disoldre les patrulles de control. Però el mateix dia que apareixia el decret al DOGC, ~~el~~ ^{el} 5 de juny, es produïren com a mínim tres xocs a Barcelona entre patrulles de control de guardies d'assalt amb el balanç de 7 guardies morts i 9 ferits del mateix cos, 3 morts i 5 ferits entre els patrullers i ^{també} un vianant ferit. Aquella mateixa matinada la guardia d'assalt detenia un camió carregat d'armes - 217 fusells i ^{diverses} caixes de municions - i empresonava als seus cinc ocupants ⁽³⁾ (La Vanguardia, 5 VI 1937). No obstant, les patrulles de control entregaren el dia 7 tres tancs i la seva caserna central, el convent del carrer de Sant Elies, al barri barceloní de Sant Gervasi. Tres afiliats al POUM foren detinguts pocs dies després per llençar octavetes contra la entrega de les armes ⁽⁶⁾ (La Vanguardia, 8 VI 1937).

Per altre costat, ^{les} consolidava la posició de la nova delegació d'ordre públic del Govern de la República a Catalunya. ^{primer estigué interinament} Després de ~~estar~~ ^{després d'acabar el càrrec d'} en mans successivament de dos militars, ^{interinament} ~~interinament~~ ^{del} ex-governador civil de Vizcaya en ^{els} ~~los~~ primers ^{temps} ~~tiempos~~ de la guerra, ^{hasta} ~~hasta~~ ^{se} la concessió de la autonomia basca, José Echevarri Novoa, autonomista gallego de Izquierda Republicana, ^{finalment} la delegació d'ordre públic fou ocupada de forma més estable el 5 de juny per Paulino Gómez Sanz, socialista basc, que havia estat el primer delegat de guerra ^{a Euzkadi} ~~en el País Basc~~. Al mateix temps el tinent coronel Emilio Torres, considerat benevolent envers els anarquistes, era substituït pel tinent coronel Burillo, comunista, ^{com a cap superior de policia}. Davant d'ell desfilaren dos mil guardies d'assalt dels arribats un mes abans a Barcelona ⁽⁴⁾ (La Vanguardia 12 VI 1937). La ^{cl} ~~cl~~usura de totes les emissores de radio de partits i sindicals, sense excloure les de la ERC i ^{del} ~~del~~ PSUC-UGT, va ser una de les primeres mides que va pendre ⁽⁵⁾ (La Vanguardia 17 VI 1937).

Segons Diego Abad de Santillán, membre del comitè peninsular de la FAI i conseller d'economia de la Generalitat entre desembre de 1936 i abril de 1937, restaven uns trenta mil fusells en mans del lliberats després dels fets de maig⁽¹⁾ (Diego Abad de Santillán: Por qué perdimos la guerra, G. del Toro, Madrid, 1975, p.31.). L'ordre públic i la seguretat dels ciutadans no estarien garantits mentre no fossin desarmats de la forma més completa possible i ~~desarticulats~~ els grups anarquistes violents i mentre no es desmontessin les col·lectivitzacions coactives que afectaven a petits productors autònoms en contra del compromís ^{per la liquidació del POUM} ~~qualitat~~ en el decret de col·lectivitzacions de la Generalitat del 24 d'octubre de 1936. Tot això seria ~~ja~~ ben difícil de portar a terme, malgrat la liquidació del POUM, donada la força que encara conservaven la CNT i la FAI. Però, ^{encara} resultaria més difícil, com havia demostrat l'experiència anterior als fets d'octubre, ^{de liquidar-los} amb els anarcosindicalistes ^{afiliats} dins el Govern de la Generalitat. D'aquí que Companys, tot evitant⁽²⁾ la responsabilitat directa d'excloure-ls, imposés unes condicions que implicaven la seva subordinació, provocant la sortida dels cenetistes. I aquests propòsits també expliquen que no sols "La Vanguardia", pro-governamental, donés suport a la confiscació no ^{del} ~~unicament~~ del poder militar sino de l'ordre públic pel Govern de la República, sino també que Rovira i Virgili de "L'Humanitat", portanveu de ERC, l'abonés i que, com deia Bosch Gimpera a Azaña, ni Companys discutís la conveniència d'aquestes mesures, encara que anaven en detriment de l'autonomia de Catalunya. (Un error subsanant⁽³⁾, editorial de "La Vanguardia" de 12 V 1937. M. Azaña: Memorias políticas y de guerra, II, Crítica, Barcelona, 1978, p. 220.).

Entre juny i desembre de 1937 la policia va trobar més de 50 dipòsits i carregaments d'armes i municions. ^{els descobriments anaven} Algunes vegades acompanyats de la trobada de joies, diners, objectes de plata i d'art, valors de l'Estat i altres productes del botí, aconseguit en escorcolls de les antigues patrulles de control i de grups encara més incontrolats. Els mesos de trobades més nom-

brores i importants foren agost i setembre, sent molt poques ja a la tardor de 1937, segons les notes aparegudes a la premsa. Barcelona, Granollers, Terrassa, l'Hospitalet de Llobregat, Puigcerdà, la Seu d'Urgell, Badalona, Sant Pol, Canet, el Masnou, Decanó (Girona) i Tarragona foren els llocs principals. (13)
Vegeu "La Vanguardia" ^{del mes de} maig, dies 26 i 27, ^{del mes de} juny, dies 5, 6, 8, 10, 16, 17, 19, 20, 24 i 26, ^{del mes de} juliol, dies 18 i 28, ^{del mes de} agost, dies 4, 8, 10, 12, 13, 17, 20, ~~4, 5, 7, 8, 9~~ i 11, ^{del mes de} setembre, dies 16, 21, 22, 23, 26 i 30, ^{del mes de} octubre, dies 1 i 29, ^{del mes de} novembre, dies 16 i 28 i ^{del} 15 de desembre. La operació més important fou la incautació per la policia el 20 de setembre de l'antic col·legi dels Escolapis de Sant Anton a Barcelona, ex-presó i caserna de les patrulles de control de la FAI. Després d'un setge amb tres disparats de canó per part de la força pública i de la intervenció del comitè regional de la CNT per aconseguir la rendició, foren trobats centenars de fusells, 150 caixes de cartuxos, 6 fusells metral·ladores, 2 metral·ladores pesades, 5000 bombes de mà, 400 kilos de dinamita i 4 kilos de trilita i dies més tard es trobà una forta quantitat de diners. Dels 26 detinguts, 14 foren posats a disposició judicial. L'edifici fou convertit en caserna de la policia el desembre de 1937.

A mitjans de maig ^{Alfonso} Rodríguez Dranguet, inspector de tribunals, fou designat jutge especial per a perseguir i processar als responsables del motí de començaments del mes a Barcelona i després es nomenà també tres jutges especials, Bertran de Quintana, de ERC, Vidal Letche i ^dFernández Ros, per a investigar cementiris clandestins dels primers temps de la guerra i processar als responsables. Els mesos de juny, juliol i agost es desenterraren cadavers a enterraments clandestins a les Corts, Montcada, Orriols, Terrassa i altres llocs amb detenció de presumptes autors a diversos llocs de Catalunya i entre ells es trobaven tres antics membres del consell municipal de Molins de Rei, l'ex-alcalde de Mora la Nova i un antic membre dels tribunals sentenciadors del carrer de Sant Elies, a Barcelona. (14)
(Mentre "Solidaridad Obrera" silenciava tots aquests fets, "La Vanguardia" publicava puntualment les notes facilitades pels jutges especials

L'ordine per la guerra di resistenza al PSUC era ancora
seguito durante fino al 30 di settembre del 1968 per
fatti relativi a conflitti e fuselle di la guerra di resistenza
e la guerra di resistenza al PSUC in la guerra di resistenza
Mila.

el 23 V 1937, el 18 i 29 VII, 1, 3, 8, 10, 20, 24 VIII i 9 IX. Després ja no apareixen més notes dels jutges especials per depurar responsabilitats per crims succeïts abans de maig de 1937.). Al costat d'aquestes notícies que donaven la sensació d'energia i eficàcia de jutges i policies, es difonia a partir de la nota del Ministeri de Justícia del 5 d'agost de 1937 la vergonyosa desaparició d'Andreu Nin del preventori de Madrid on havia sigut empresonat. La voluntat de recreament de la honorabilitat i efectivitat de l'aparell repressiu de l'estat respectant les garanties individuals es veia malmés per la reproducció dels crims polítics però ara amb la responsabilitat de policies mediatitzats per la pressió comunista espanyola i la dels agents soviètics.

Segons Garcia Oliver, el ministre de Justícia, Irujo, preparava un al·lelu en que serien admistats els que havien comés actes de violència obeint ordres de les autoritats abans de maig de 1937, permetent en canvi procesar i castigar tots els qui no poguessin provar aquestes ordres. Era una espasa de Damòcles per a molts i el secretari de la CNT li va dir a García Oliver que s'havia pensat en assassinar a Irujo encarregant l'operació al grup d'Escorza (J. Garcia Oliver, ob. cit. pp. 464 i 467.) García Oliver pressionà al president del Tribunal Suprem, Mariano Gómez. La disposició no prosperà, però la persecució dels crims dels primers mesos de la revolució no es detingué. Per a intimidar als jutges el 2 d'agost el president de l'Audiència de Barcelona i del Tribunal de Cassació, Josep Andreu Abelló patí un temptat davant del Palau de Justícia. ^{Andreu} del qual sortí il·lès, resultant ferits un guardià civil i una mecanògrafa de l'Audiència. Els dos automòbils des dels quals es feren 25 disparats de metralladora, aconseguiren fugir, però el fet tingué enorme resonància.

Els autors materials de l'atemptat no foren identificats però el dia 11 d'agost ^{van ja} arribaven a 11 els detinguts sense fiança i havia estat interrogat ^{el} antic cap de les patrulles de control de Barcelona i fins feia poc secretari del comitè de la regional catalana de la CNT Dionís Eroles. Fou trobat un dels cotxes dels terroristes amb taques de sang i casquets de

bala a un local de la CNT a Sant Martí de Provençals. Entre els ⁶processats el dia 11 de desembre de 1937, estaven ^{Josep Batlle} antic vocal de l'oficina jurídica que fins al setembre de 1936 ¹sota les ordres de l'advocat Eduardo Barrobero havia dominat l'Audiència de Barcelona, Josep Batlle, Miguel Agapito Fernández, responsable dels serveis jurídics de la CNT a Barcelona, i Aurelio Fernández, antic pistoler dels anys vint ^{igual que} com Garcia Oliver, secretari ^{guerr} de seguretat del Departament de Seguretat ~~del Departament de Seguretat~~ de la Generalitat, amb més poder real que el conseller Artemi Aguadé, en el primer govern Tarradellas, conseller ^{de pres} de sanitat i assistència social al govern format el 17 d'abril de 1937 i ^{quan fou processat} en ~~aquells moments~~ secretari de la federació barcelonina de la CNT. El Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, presidit per Rodríguez Dranguet condemnà el 11 de desembre ^{de 1937} ~~d'aquells anys~~ a David García Altamira a ¹⁵quinze anys de presó i a José Villagrasa a deu per inducció, al conserge Francisco Porras a sis anys ^{com a} per encobridor dels fugitius. ^{retant} Absolgué als quatre processats, entre ells a Batlle i a Aurelio Fernández, contra els quals el fiscal demanava una condemna de sis anys de presó. ⁽¹⁵⁾ La nota de "La Vanguardia" del 14 de desembre és molt escueta i menciona només els condemnats. El senyor Josep Andreu m'ha facilitat còpies de l'acta de la sentència i d'una carta que li escrigué Miguel Agapito Fernández a Mèxic el 1941, exculpant-se i acusant d'inductors no sols als ~~demnats~~ sino a Dionís Eroles i a ^{Josep} Batlle.)

Aurelio Fernández fou al mateix temps processat per la seva responsabilitat quan era secretari general de Seguretat Interior, de l'assassinat d'un grup ¹demaristes, que es dirigien amb un salvoconduite seu a la frontera, després d'haver entregat a Aurelio Fernández el diner que portaven. El seu amic i ex-ministre de Justícia Garcia Oliver va pressionar al fiscal general de la República, Eduardo Ortega y Gasset, que li devia el càrrec i era republicà federal del grup ~~que era~~ ^{amb} aliat de la CNT des de ^{Garcia Oliver} ~~el~~ primer bienni republicà. Segons li digué Negrín a Azaña, ¹amenança de mort tot dient: "Nosotros no avisamos más que una vez" ⁽¹⁶⁾ M. Azaña, ob. el fiscal de la República

cit. p.324 i p. 342.)).García Oliver presenta la decisició de Eduardo Ortega y Gasset de fugir a França com un cas de lleialtat política en no poder aconseguir la llibertat immediata d'Aurelio Fernández (J. García Oliver ob cit. p. 468.).En qualsevol cas, Eduardo Ortega y Gasset abandonà el càrrec de fiscal de la República i el 12 de novembre de 1937 aparegué una nota a la premsa on el ministre Irujo deia haver acceptat la dimissió d'Ortega y Gasset per motius de salut.Dies després encara l'ex-fiscal de la República havia de desmentir que la seva separació s'hagués degut a discrepàncies amb el Govern.

Si Aurelio Fernández acabà sortit lliure, no fou en canvi ^{aquest} el cas d'un altre empresonat amic dels anarquistes, l'antic cap de l'oficina jurídica que l'agost i setembre de 1936 havia invadit totes les funcions judicials a l'audiència administrat justícia segons el seu criteri particular i no segons la llei positiva. Eduardo Barriobero. No tots els membres d'aquella oficina van ser perseguits després de maig de 1936. ~~Hom vist el cas de Josep Batlle, però~~ Angel Samblancat, un altre membre de l'oficina jurídica que havia representat el poder de la CNT damunt l'Audiència de Barcelona durant dos mesos, va ser designat magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya juntament amb el secretari general d'ERC, Joan Tauler, el 18 de juny de 1937 ("La Vanguardia" 19 Vi 1937).Barriobero va ser acusat d'haver passat ilegalment a França molts diners - vuit milions segons les notícies d'Azaña - ^{conseguint} venent sentències i lliberats i decretant multes i penyores (M. Azaña, ob. cit. pp. 138 - 139).Barriobero,advocat defensor d'anarquistes des dels anys vint, federal del mateix grup de "javalies" ~~nom que reberen aquests diputats al primer bienni republicà~~ que Eduardo Ortega y Gasset, havia estat a punt de ser designat fiscal general de la República per García Oliver, quan era ministre de Justícia, però el consell de ministres no aprobà el nomenament,segons Azaña.Entre els papers de Bosch Gimpera que ara es troben a l'Arxiu Nacional de Catalunya hi ha una carta oberta de Barriobero, impresa en paper biblia i datada a la

presó Model el desembre de 1937, on diu que els diners que colocà a l'estranger procedien d'un afer que havia portat com a advocat a França. ~~es~~ Declava ^{ny} gran mestre de la masoneria i president del ~~Partit~~ ⁽¹¹⁾ Federal (El fons de Bosch Gimpera a l'Arxiu Nacional de Catalunya serà citat amb l'abreviació B.G. i el numero de catalogació, ^{en} en aquest cas (7.1.6.22.)) Però les porres contra Barriobero van fer que seguís la resta de la guerra a la Model, on el trobaren els vencedors el gener de 1939 i l'afusellaren. ⁽¹²⁾ Sobre la problemàtica de l'administració de justícia als primers temps de la guerra civil, Marian Rubió i Tudurí: La justícia a Catalunya 19 de juliol 1936 - 19 de febrer 1937. Antecedents i documents. Barcelona, 1937, 41 pp.; ~~Un tribunal revolucionario~~ ¹⁹³⁷ Eduardo Barriobero: Un tribunal revolucionario, Barcelona, 255 pp. ; Francesc Bonamusa: L'administració de justícia a Catalunya (setembre - desembre 1936) "Recerques" 4 (1974) pp.191-222.)

Un altre aspecte del que per als anarcosindicalistes i pels del POUM ~~era~~ ^{representava} una onada reaccionària, era l'acció contra les col·lectivitzacions coactives que afectaven a petits productors autònoms i que contravenien el decret de col·lectivitzacions d'octubre de 1936. "La Vanguardia" informava el primer d'agost de 1937 de que s'havien tornat als seus propietaris a Granollers una gran quantitat de ramat boví incautat en una granja. El jutge Rodríguez Dranguet, que investigava els fets de maig a Granollers en aquell moment, convidava als petits propietaris desposseïts de les seves finques per col·lectivitzacions il·legals, a facilitar els documents i dades per a recuperar-les.

Un cas interessant és el de la supressió ^{el setembre de 1937} (del Sindicat Agrícola d'Esplugues de Llobregat, on s'havien integrat les col·lectivitats agràries ^{el novembre de 1936} formades els primers temps de la revolució. Martí Fortuny, arrendatari de la finca Torre Cervera, denuncià que havia sigut desposseït contra la seva voluntat l'agost de 1936. Quan va ser restablert en la possessió de la finca, dos individus s'apoderaren de la collita de carrofes i la portaren al Sindicat. En ^{el moment} ~~ser processats~~, els membres de la junta del ~~Sindicat~~ ^{Sindicat} d'Esplugues

declararen que tot alló s'havia fet contra la voluntat de la junta , que
(ja savien) per una consulta feta al conseller d'agricultura, que aquelles
col·lectivitzacions eren ilegals, que havien entrat al sindicat ^{únicament} ~~només que~~
per a salvar en la mida que poguessin els seus interessos ^{si} ~~h~~ havien acceptat
carrecs a la junta ^{havia estat} ~~per~~ no deixar-ho tot en mans dels de la CNT; i ~~que~~ els
de la UGT -semble que són ells mateixos - havien transigit pel mateix mo-
tiu a les pressions que venien de l'Hospitalet de Llobregat," però tots
ells eren enemics fervents del dit organisme, en el qual s'hi feien rics
els ganduls a costa dels demés; que no sols els declarants ,sino tots els
individus que treballaven la terra per compte propi, veurien amb satisfac-
ció que els hi fossin restituides les respectives terres i que s'els indem-
nitzés de llurs fruits; que no obstant els seus càrrecs a la Junta del Sin-
dicat Unic Agrícola Col·lectivitzat d'Esplugues i sense que en tinguin
coneixement ^{al} , són executats actes contra la seva voluntat, veint-se obligats
a callar a l'extrem d'haver estat amenaçats de mort" ^(ca) (B.G. 8.1.). S'ordenà
la dissolució del sindicat i la repartició del fons comú a raó de dos ter-
ços ^{per els} ~~pels~~ que volien seguir en col·lectivitat i un terç per als altres i
es procedí a la detenció dels dos que havien agafat la collita de garrofes
de Torre Cervera.

"La Vanguardia" de 15 de setembre de 1937 informava de la detenció ~~de~~
quatre individus que havien ocupat una finca a Cabrera (Igualada) ilegal-
ment. Alguns dies abans, el 7 del mateix mes, ^{el diari} donava la notícia de que al
barri de Gràcia havien sigut restituits a la seva propietària quatre
carros, dos cavalls, 46 garrins i dos porcs juntament amb altres animals
i objectes , que li havia requisat un comitè que funcionava a la carretera
del Port.

Però no tots els contenciosos referents a col·lectivitzacions irre-
gulars es solucionaren a favor dels adversaris del procés imposat. Els
antics patrons vaquers de Barcelona i Badalona intentaren independitzar-se
de la col·lectiviat a la qual havien hagut d'entrar i que es deia Coopera-
tiva Integral Vaquera -Lletera CNT-UGT, però no ho aconseguiren. Les denún-

cies per coaccions als antics vaquers independents, donaren lloc a finals de juny de 1937 a la designació d'un jutge instructor⁽²²⁾ ("La Vanguardia" de 26 i 27 VI 1937). Però a començaments d'agost ~~un~~ laude del conseller d'economia Joan Comorera declarà⁽²³⁾ les incautacions de vaquerries pels sindicats havien estat legals. Els antics patrons anunciaren que recorrien al Tribunal de Garanties Constitucionals⁽²⁴⁾ ("La Vanguardia" de 22 VII, 8 VIII i 7 IX de 1937). En definitiva, no s'ha d'exagerar el procés de revisió del procés col·lectivitzador després de maig de 1937. Bàsicament el bloc de l'economia col·lectivitzada es mantingué igual i la única modificació rellevant no anà en el sentit de la reprivatització sino^{en el sentit} de la nacionalització militaritzada en detriment de l'autogestió en el cas de les indústries de guerra l'agost de 1938.

2. La resistència anarquista i els desacords entre ERC i PSUC

La qüestió que es planteja és fins a quin punt es pot parlar de repressió contra el moviment llibertari com a tal a Catalunya^{tal} com els portaveus anarquistes digueren, i fins a quin punt només es va perseguir^{als} indesitjables que existien dins la CNT, la FAI i les Juventuts Llibertàries. Alguns anarquistes tenien molt escassa sensibilitat ~~respecte al respecte a~~^{mentre al respecte a} la vida~~als~~ enemics polítics, reals o suposats. Les atrocitats del bandol que lluitava contra la República i la sang que es vesava als fronts i als bombardejos a la rera guarda havien augmentat aquesta ~~posició~~^{insensibilitat}, de manera que^{no} compartien la consideració de^{que era} delictes i assassinats haver mort, per exemple, capellans pel simple fet de ser-ho, sense cap implicació en la rebel·lió militar, opinió reflexada, per exemple, en el primer discurs de Federica Montseny el 21 de juliol després d'haver deixat de ser ministre. ⁽²⁵⁾ Otro ejemplo: en Molins de Rey - decía Federica Montseny - algunos militantes de la CNT mataron a unos curas que habían huído de Montserrat; pues a desenterrar los cadáveres, y si se encuentran, a pasearlos por el pueblo". Peirats, ob. cit., II, p. 263.).

Per als anarquistes no hi havia dubte de que estava en marxa una repressió contra ells. Ja el 30 de juny el comitè de la CRT de Catalunya en la nota on explicava la seva disconformitat amb la composició del govern que havia format Companys, deia: " Desde mayo a la fecha , las provocaciones contra la CNT en Cataluña, no han cesado. Se ha perseguido a sus militantes, se ha procesado y asesinado ; se han clausurado centros y ~~de~~⁽²⁵⁾ hecho colectividades. (J. Peirats, ob. cit. II, p. 237.). A la premsa només hem constatat la dissolució de l'ajuntament de Granollers i de l'organització llibertària d'aquesta ciutat el 17 de juliol després de la trobada de gran nombre d'armes i del processament de 24 lliberaris de la localitat. Cas a part és el de Puigcerdà, estudiat per J.M. Solé i Sabaté (16).

).

La tradicional manifestació de l'onze de setembre va ser aprofitada per desfilar els anarcosindicalistes amb pancartes demanant la llibertat dels presos antifeixistes. A la reunió plenària de les Corts - la segona en temps de guerra - a València el primer d'octubre de 1937, Angel Pestaña, com a diputat, parlà del tema en termes mesurats: "Y ahora me dirijo al camarada Zugazagoitia para decirle que es preciso que la persecución contra los indeseables que pueda haber en la CNT, como los hay en todos los partidos y organizaciones - que no se atreverá nadie a tirar la primera piedra -, no adquiera caracteres de persecución de la propia CNT, integrada por hombres de ideal que prestan un gran servicio a la República". El discurs de Pestaña contenia ^{a més} ~~además~~ una acusació de politització comunista indeg^yada del comissariat de guerra i dels ^{comandaments} ~~mandos~~ ⁽¹⁷⁾ ~~militares~~. ("La Vanguardia" 3 X 1937).

El comitè de la regional catalana de la CNT difongué el 15 de desembre de 1937 un document de protesta signat pel secretari de l'organització, Joan Domènech, ex-conseller de la Generalitat, on es deia: "Només constituit l'actual govern, s'inicià la persecució judicial en contra de la CNT, FAI i JJLL apoiant-se en el futil pretext de que calia restablir l'ordre jurídic, ordre que de fet i de dret havia quedat restablert ja en el transcurs de l'etapa governamental anterior; així els jutges, atenent-se a les instruc-

12

cions de superiors jerarquies, començaren la tasca d'instruir sumeris pels fets típicament revolucionaris, és a dir, per aquells fets que el poble calgué realitzés en defensa legítima contra autors i simpatitzats de la sublevació portada a cap per l'exercit, la burgesia i la clerecia en repugnant mulleratge". Deia també que els comitès d'investigació estigueren formats no sols per anarquistes sino pels partits republicans i el PSUC, avalant "la llimpiesa de la reraguarda", i es queixa^{de} que només es perseguen^{en} als anarquistes com si els altres haguessin sigut simples espectadors. Denunciava que hi havia dos mil de la CNT ^{empresonats} ~~a la presó~~ a Catalunya, sense comptar els presos governatius de la CNT, que sols a Barcelona eren més d'un centenar. Acusava als tribunals d'allargar els processos perquè només treballaven hora i mitja al dia i lamentava el trasllat de la Model a ^{altres} presons de Catalunya ^(de 230 presos cenetistes) ⁽⁶⁸⁾ (B.G.7.1.6.1).

Segons un informe intern sobre l'estat de la Model datat el 22 de desembre d'aquell mateix any els presos antifeixistes eren aquí cinc-cents, ocupaven ² de fet controlaven i gairebé governaven les galeries primera i segona amb un comitè CNT-FAI-POUM. Els 250 més perillosos foren traslladats a altres presons de Catalunya després del descobriment d'una mina que hauria permès la fuga massiva d'aquests presos i ^{després} ⁽²⁷⁾ d'intents de motí. (B.G.7.1.1). Si fem cas a aquesta font de la Generalitat - era aleshores director general de presons de Catalunya Rafael Tasis i Marca -, no resulta verosímil que la xifra de presos anarquistes ^{fit} a Catalunya arribés als dos mil, perquè cal recordar que dels cinc cents presos "antifeixistes" de la Model de Barcelona, una part eren del POUM..

En qualsevol cas, a diferència de Pestaña a les Corts, el secretari de la CRT de Catalunya defensava en bloc a tots els presos cenetistes, sense distinció, suposant la seva inocència, quan ja Joan Peiró en els seus articles de l'estiu de 1936 publicats com a llibre amb el títol Perill a la reraguarda, n'havia denunciat els crims d'alguns dels seus correligionaris. (Joan Peiró: Perill a la reraguarda, Patronat Municipal de Cultura de Mataró- Alta Fulla, Barcelona, 1987.). El text del comitè de la CRT de desem-

bre de 1937 tornava a reproduir una actitud semblant a la dels anys anteriors al cop d'estat de Primo de Rivera, actitud que Pestaña havia confesat com a nefasta per a la CNT, en el seu llibre Lo que aprendí en la vida, publicat el 1933. A causa d'una solidaritat mal entesa i convertida en encubriment, l'organització sindical defensava a tots els afiliats detinguts, fins i tot els autors de crims, encara que dins la CNT fossin molts els que condemnaven la violència terrorista. Si entre 1918 i 1923 això havia estat desastrós per a l'anarcosindicalisme, i aleshores actuava en un marc social i polític que li era profundament hostil, la cosa encara era més ^{gran} clara el 1937, quan la CNT era una força de govern, fins i tot després ^{de} ^{l'haver} deixat la Generalitat i el Govern de la República ^{de la CNT} ~~abs~~, perquè ^{no} sols havia participat en tots dos sino que conservava un evident poder i presència als ajuntaments, al Consell d'Economia, als comitès rectors de les empreses col·lectivitzades, als jurats dels Tribunals Populars i a l'exercit. El decret de 10 d'octubre de 1937 de la Generalitat reconeixia a la CNT el mateix nombre de llocs als ajuntaments que a la ERC i al PSUC després d'haver bandejat al POUM, i el conseller de Governació J.M. Sbert ho ^{remarcava} ~~reafirmava~~ en unes declaracions a "La Vanguardia".

Quan "Solidaridad Obrera" fou suspesa per ^{cinc dies} ~~una setmana des~~ del deu d'agost de 1937 pel delegat d'ordre públic del Govern de la República a Catalunya, la seva publicació en realitat no es va interrompre perquè continuà sortint amb la capselera de "Catalunya", el portanveu vesprí en català de la CRT, de manera que la col·lecció, per exemple, de la "Solidaridad Obrera" que es troba a la Biblioteca Figueras, no registra la interrupció perquè encertadament els ~~ex~~emplars corresponents a aquells dies figuren relligats al diari matutí i no a "Catalunya" encara que hi prestés la capselera, però no el text, publicat en castellà. Aquesta és una dada entre altres moltes que ~~reflexen~~ ^{reflexen} la situació de la CNT en ^{aquell} ~~aquell~~ context en el qual conservava una gran força si be havia perdut la hegemonia.

La CNT no patí a Catalunya res semblant a la efectiva persecució que va caure sobre el POUM ni hagué de suportar (el desmantellament) ~~de~~ la seva ^{exclusió} ~~presència~~ ^{de} les institucions polítiques i de les seves organitzacions com a les terres aragoneses de la zona republicana després de la supressió del Consell d'Aragó el 11 d'agost de 1937 ⁽³⁾. (Julián Casanovas: Anarquismo y revolución en la sociedad rural aragonesa, 1936-1938, SigloXXI, Madrid, pp.266 i ss.). Indubtablement aquests fets eren una amenaça real per a l'anarcosindicalisme de Catalunya i representaven una intimidació per a la CNT, pero aquesta seguia participant al poder a Catalunya encara que en una proporció notablement inferior a la dels mesos anteriors als fets de maig de 1937. Era inviable en aquest context una repressió indiscriminada de la CRT catalana per part dels Governos de la República i de la Generalitat per mitjà de les forces de policia de les quals els anarquistes eren absents, a diferència dels comunistes i socialistes. Només podien ser empresonats els que eren objecte d'una denúncia prou fonamentada ~~per la~~ ^{de} realització ~~de~~ actes delictius, amb les excepcions permeses per la possibilitat del delegat d'ordre públic de la República de retenir presos governatius sense judici, la qual cosa oferia una marge a l'arbitrarietat, però aquest marge era fiscalitzat per unes organitzacions encara potents, de les quals ni les forces ascendents - comunistes - ni les descendents - socialistes i republicans - no podien ni volien prescindir, com ho demostra l'interés per aconseguir un pacte CNT-UGT i la reincorporació de la CNT al Govern de la República (després del desastre que deixà aïllada a Catalunya), en entrar com a ministre d'instrucció pública del segon govern Negrín el 6 d'abril de 1938 l'anarcosindicalista asturià Segundo Blanco.

Resulten il·lustratius al respecte alguns fets que reflexen les dificultats amb que ensopegà la repressió contra els anarquistes acusats d'actes delictius realitzats abans, durant i després dels fets de maig de 1937. Un informe del president de l'Audiència de Barcelona, Josep Andreu, adreçat al conseller de justícia de la Generalitat a instàncies del ministre Irujo i datat el 7 de desembre de 1937, indicava que amb molt poques

excepcions, els delictes per tinència il·lícita d'armes restaven impunes per l'absolució dels acusats pels jurats dels Tribunals Populars, on eren presents vocals de la CNT, ⁴/la UGT i dels altres partits presents al Govern. ⁽³²⁾ (B.G.6.2. 1.). La lectura de "La Vanguardia" ratifica aquesta afirmació. Després d'informar de molts judicis per tinència il·lícita d'armes amb absolució dels acusats, el primer amb una condemna de dos mesos i un dia per aquest motiu es produí el 19 de novembre, seguit d'un altre el 15 de desembre de 1937 amb idèntica sentència contra dos inculpats pel mateix delictes.

L'informe del ~~President~~ ⁸/de l'Audiència ~~responsable~~ ~~les~~ ~~ex~~ ~~í~~ ~~ri~~ ~~ques~~ ~~de~~ ~~la~~ indicava que els dos primers judicis per participació demostrada en els fets de maig d'aquells any havien acabat amb veredictes d'inculpabilitat. ~~i~~ Aleshores el fiscal ¹/havia suspès els altres judicis pendents, ⁷/relacionats amb la mateixa qüestió per a passar els processos al Tribunal Especial d'Espionatge ; Alta Traició ⁱ Derrotisme a Catalunya, que s'havia constituït el 27 de setembre. Les febleses dels Tribunals Populars plantejaven la crisi ¹/del sistema de jurat polític - es tractava de membres de les sindicals i partits, proposats per aquests i sortejats setmanalment - i donaven pas als tribunals especials, menys controlables i pressionables a no ser que les pressions les rebessin dels caps de govern o dels ministres dels quals depenguessin directament i als quals deguessin el nomenament.

Encara però els Tribunals Populars seguien funcionant. El cas del ~~cas~~ judici contra Pere Mateu resulta significatiu ⁽³³⁾ (BG 5. 11). Mateu, un dels assassins de Dato el 1921, va ser processat per guardar fusells, bombes i fins i tot metralladores a la Casa d'Assistència Francesc Macià, que dirigia. Fou absolt pel jurat degut a la incopareixença dels cinc agents de policia que havien descobert les armes amagades i havien practicat la detenció, un fet que demostra que les coaccions als policies encara funcionaven. ~~Encara~~ ~~Més~~ sotmesos a amenaces estaven els funcionaris de les presons que custodiaven presos anarquistes que qualsevol dia podien sortir en llibertat, que com-

ptaven amb forts suports exteriors i que eren molt capaços de portar a terme atemptats contra ells.

Però ^{un dels} incidents que millor mostren els límits imposats a la represió d'actes delictius pseudorrevolucionaris anteriors als fets de maig de 1937, ~~foren les declaracions~~ fou la declaració feta pel conseller de treball, Rafael Vidiella, dirigent ugetista i del PSUC, el dia 7 de setembre de 1937, apareguda a la premsa de l'endemà. Vidiella, en rebre una comissió de familiars de "revolucionaris antifeixistes" detinguts, va dir que havia plantejat la qüestió al Consell de la Generalitat i aquest havia estat d'acord amb que "los jueces no pueden admitir las denuncias que se formulan sobre hechos de caracter revolucionario acaecidos con motivo del movimiento provocado por los generales facciosos(...) ni las que provienen de gente a los que se ha requisado casas o tierras por facciosos o por abandonarlas" ⁽³⁴⁾ (BG 4.10.3). Avisat Companys de la nota ~~per~~ ^{directors de} la premsa de la ERC, ordenà per mitjà del conseller de governació, Antoni Maria Sbert, també d'ERC, ⁽³⁵⁾ ~~al responsable de censura~~ que la declaració de Vidiella no es publicués. Però el delegat general d'ordre públic ^{el socialista bilbaí} Paulino Gómez, no accedí en atenció a Vidiella i la nota es publicà (BG 4.10.4.).

El mateix 8 de setembre el conseller Sbert envià una carta de protesta al ministre de governació, el socialista Zugazagoitia, queixant-se del que considerava una "intromisión del Señor Delegado General de Orden Público en un asunto político que afecta exclusivamente a la Generalidad" i una desconsideració envers el President Companys. "Esperaba - afeixia Sbert - que una leal colaboración y un decidido propósito de ir superando todas las dificultades en provecho de la ~~causa~~ ^{causa} común pondría fin a la situación incómoda i vejatoria en que me colocan las interferencias reiteradas de los responsables de los servicios de policía y seguridad interior de Cataluña con el Departamento de Gobernación, pero ello no es así" ⁽³⁶⁾ (BG 4.10.8).

El 9 de ~~septembre~~ ^{setembre} Bosch Gimpera, com a conseller de justícia, va haver de respondre a la nota de Vidiella. Matitzà en el sentit que l'acord

del consell de la Generalitat es limitava a "impedir que la actuación de la Justicia pudiera ⁵deviarse en un sentido de represión de tipo contrarrevolucionario, y todos los Consejeros coincidieron en que la actuación judicial por principio de equidad i por imperativo de la guerra y de la revolución, no puede confundir al antifascista que, a consecuencia de la sublevación, realizó un acto revolucionario con el individuo que aprovecha la revolución para realizar impunemente actos delictivos movido por venganzas personales o por afán de lucro". Per tant, s'acordà que el conseller ~~de~~ notificaria aquest acord als jutges " sin que se adoptara ningún otro acuerdo concreto o ejecutivo" ⁽³⁰⁾ (BG 4-10.5 ; "La Vanguardia" 9 X 1937).

Altra nota del conseller Sbert, secretari del Consell, acleria el dia 11 que en no tractar-se d'un decret sino d'un canvi d'impressions, no tenia obligació de donar-ho a coneixer, perquè la ampliació del que es tracta al Consell ~~de~~ corresponia al President de la Generalitat. Com a conseqüència de les declaracions de Vidiella es produïren innumerables reclamacions dels familiars dels presos i del comité regional de la CNT, que pretenien la lliber~~at~~at immediata d'aquells ⁽³⁰⁾ (BG 6.1.3). Bosch Gimpera es va queixar del que havia succeït al ministre Irujo, amb el qual actuava de comú acord, i aquesta queixa es va creuar amb els telegrams del ministre de justícia i del fiscal de la República ~~el conseller de justícia~~ ^{que denunciaren} censurant la contradicció entre l'acord del Consell de la Generalitat i l'actuació ^{tant} dels jutges, que depenien d'ella mateixa, ^{en} i dels policies, que depenien del Govern de la República. Zugazagoitia en resposta a la carta d'Irujo on aquest demanava explicacions a instància de Bosch Gimpera, donà suport al seu delegat a Catalunya: " se extrema por parte de las autoridades autonómicas de Cataluña la enemiga contra la presencia nuestra en la región autónoma. Yo me explico satisfactoriamente que el deseo de la Generalidad sea rescatar el orden público; pero ya no tiene explicación tan clara, al menos para mí, que el rescate se busque a través de incidentes y aún de agresiones al Poder

37

Central y a quienes lo representan".(Manuel de Irujo; Un vasco en el Ministerio de Justicia, I, Ekin,Buenos Aires 1976, pp. 126 - 129.)

El tema era complexe . Ja el juliol de 1937, el President Companys s'havia adreçat al cap del Govern,Negrín, per a demanar-li una rectificació de l'ordre del ministeri de governació de 19 de juny.Sostenia Companys que l'absorció de la direcció de l'ordre públic a Catalunya no comprenia els competències de les quals la Generalitat tenia l'execució directa segons l'article 5 é de l'Estatut com els espectacles,el règim d'associacions, premsa i reunions, la qual cosa suposava controlar la censura, encara que la policia depengués del delegat del Poder central.Companys demanava la reconstitució de la junta de seguretat de Catalunya, organ de coordinació creat el 22 de juny de 1933.Companys manifestava preocupació : " La permanencia en Cataluña de fuerzas de orden público que desconocen el país y que por circunstancias diversas no han sido políticamente preparadas para una acción solidaria con el régimen autonómico ,crea situaciones incómodas que se agravan frecuentemente por excesos verbales ,irrespetuosos con la lengua y con las Autoridades catalanas y produce (...) un ambiente de desconfianza y de recelo,que puede rápidamente borrar la simpatía que acogió a las fuerzas que vinieron a colaborar en el restablecimiento de la paz pública". (40) (BG 4.10.1.).

No eren ^{simples} aprensions o susceptibilitats." La Vanguardia" del 18 de setembre publicava una ordre del cap superior de policia ordenant als agents que mantinguessin el major respecte envers l'idioma de Catalunya.Antonio Cordón,militar afiliat al PCE i subsecretari de Defensa desde marzo de 1938, reconeixia el centralisme agressiu y anticatalà de alguns ^{comandaments} ~~mandos~~ militars en Catalunya (41) (Antonio Cordón: Trayectoria de un militar republicano,Crítica, Barcelona,1977, pp 338 - 340).

Tornant al tema de les comptències d'ordre públic,el ministre de governació, Zugazagoitia, el setembre de 1937 sostenia en carta a Irujo que la censura corresponia en exclusiva al delegat d'ordre

~~El tema era complexe. Ja el juliol de 1937, el President Companys s'havia adreçat al cap del Govern, Negrín, per a demanar-li una rectificació de l'ordre del ministeri de governació de 19 de juny. Sostenia Companys que l'absorció de la direcció de l'ordre públic a Catalunya no comprenia els competències de les quals la Generalitat tenia l'execució directa segons l'article 5 é de l'Estatut com els espectacles, el règim d'associacions, premsa i reunions, la qual cosa suposava controlar la censura, encara que la policia depengués del delegat del Poder central. Companys demanava la reconstitució de la junta de seguretat de Catalunya, organ de coordinació creat el 22 de juny de 1933. Companys manifestava preocupació: "La permanencia en Cataluña de fuerzas de orden público que desconocen el país y que por circunstancias diversas no han sido políticamente preparadas para una acción solidaria con el régimen autonómico, crea situaciones incómodas que se agravan frecuentemente por excesos verbales, irrespetuosos con la lengua y con las Autoridades catalanas y produce (...) un ambiente de desconfianza y de recelo, que puede rápidamente borrar la simpatía que acogió a las fuerzas que vinieron a colaborar en el restablecimiento de la paz pública". (40) (BG 4.10.1.).~~

públic i afeixia que si el consell de la Generalitat havia estat d' accord amb la tesi de Vidiella, no es podia impedir a aquest publicar-ho.

Tot aquest afer indicava les tensions en augment entre la ERC i el PSU~~e~~ que compartien el Govern de la Generalitat ,sino que posaven en qüestió la independència dels jutges.Per aixó el 14 de setembre de 1937 el president de l'Audiència de Barcelona,Josep Andreu i Abelló, que acabava de reincorporar-se després d'un permís de descans arran de l'atemptat de que havia sigut objecte, publicà una nota de defensa de l'actuació dels jutges .Era evident que les declaracions de Vidiella suposaven una coacció per a l'actuació dels jutges que podia ^{mitigar a} ser més eficaç ^{fins i tot} que el ~~mateix~~ atemptat contra Andreu." Es triste - declarava Andreu a la premsa - que una función como la judicial ,cuyo prestigio todos estamos obligados a mantener, pueda ser puesta en entredicho en toda su organización ante la opinión pública, sin hacer siquiera una acusación concreta que permitiera , por lo menos, una información para depurar si aquella es cierta" Andreu advertia que calia fer cumplir la legislació vigent prescindint de la ideologia del presumpte delinquent .Si ~~es~~ volia esborrar els delictes comesos en un determinat periode o per determinades persones , l'únic procediment era una amnistia, però aixó era comptència exclusiva del Govern i de les Corts, no dels jutges.I Andreu finalitzava: "Conste claro por tanto que los jueces de Cataluña en ningún momento han perseguido ni molestado a ningún antifascista por sus ideas , sino ,en todo caso, por la existencia de indicios suficientes de haber intervenido en un hecho delictivo" (42). (BG 4.10.6.Bosch Gimpera envià un dossier amb totes les notes de premsa a Irujo.)

En una conversa amb el President Azaña, Bosch Gimpera interpretava així l'incident promogut per Vidiella:" Mientras todo esto ha ido

~~pasando~~

recayendo en gente de la FAI, todos contentos. Pero en algunos casos descubiertos [es refereix als enterraments clandestins] parecen autores agentes del partido Socialista. Y ya esto disgusta al PSUC⁴³. El consejero Vidiella había hablado del asunto en el consejo manteniendo que esos sumarios no podían continuar, porque se trataba de hechos reevolucionarios y no podía hacerse el proceso de la revolución". Azaña anotaba: "Bosch dispara contra Vidiella y los socialistas catalanes, que, no estando en el Gobierno la CNT, asumen el papel que antes desempeñaba la Confederación" (M. Azaña, ob. cit., p. 259. ~~Efectivamente~~ ⁽⁴³⁾ Consta en un informe intern sobre la situació de la Model de Barcelona, datat el 22 de desembre, l'existència de presos de la UGT-PSUC, sense concretar el nombre però indicant que no volien dependre dels de la CNT i el POUM ni estar amb ells ⁽⁴⁴⁾ (BG 7.1.7).

En una altra conversa entre Pi Sunyer i Azaña pocs dies després, el 19 de setembre de 1937, el conseller de Cultura respongué a la pregunta del President de la República sobre si l'acord polémic havia estat efectivament pres al Consell de la Generalitat: "No señor, se había hablado en Consejo de esa cuestión. Los jueces repetían demasiado lo de los cementerios clandestinos. Se convino en que el Consejero de Justicia hablase de ello al presidente de la Audiencia". Azaña li respongué: "Eso se parece mucho a lo que dice Vidiella en su nota, aunque no sea el mismo acuerdo" (...) "Si con invocar la revolución los delincuentes quedan impunes, ¿buena manera de recobrar la autoridad"? (M. Azaña, ob. cit., II, p. 286.). El president Azaña afeixí: "Anoto, por último que al censurar la "política de provocación", me ha citado como ejemplo los registros a algunos locales de la CNT, la clausura de otros, y algunas prisiones".

De fet a "La Vanguardia" desaparegueren les notes dels jutges especials informant de les seves pesquises i des de novembre de 1937

es produí una dràstica reducció de la informació sobre judicis relacionats amb els fets que havia acabat induint a Vidiella a publicar els acords mencionats. Tota aquesta qüestió apareix entrelligada amb dos fets: la depuració de la policia a Catalunya l'estiu de 1937 pel delictat d'ordre públic i el cap de policia enviats des de Valencia, i la lentitut amb que eren posats en llibertat els clergues empresonats sense càrrecs a la Model de Barcelona. Però abans de tractar aquestes qüestions cal interpretar la presa de posició de Vidiella^h aparentment del PSUC. Perque sobre ella no influia solament el fet de que la represiò començès a afectar a membres de la UGT, sino també la voluntat d'iniciar una reconciliació limitada amb la CNT després d'una fase d'enfrontament agut des de maig de 1937 fins a la supressió del Consell d'Aragó. No és casu^{la} que fos Vidiella i no Comorera qui prengués la iniciativa. Vidiella, ugetista i ex-cenetista, es presenta a les seves memòries recollides per Montserrat Roig, com^{re}representant de l'ala filo-cenetista encara que contradictòriament representava també les posicions més negrinistes, és a dir les més partidàries de la concentració del poder en mans del Govern de la República en detriment de la Generalitat. Mentre que Comorera apareix^{ia} com a més anti-anarquista i com a més preocupat, ~~com a mínim aparentment~~, encara que sense èxit, per la preservació de^{la} autonomia catalana. A mitjans d'agost de 1937, en plena tensió PSUC - CNT, aguditzada per la liquidació del Consell d'Aragó, Comorera havia fet a València unes declaracions ofensives per als anarcosindicalistes en un mítin comunista. ⁽⁴⁶⁾ "Cataluña, al principio, - digué Comorera - mantenía los vicios de origen. Empezó la guerra con unas cuantas tribus que as^{ta}taban camiones, diciendo que iban a tomar Zaragoza. Hoy contamos con un gran Ejército, cuyo ejemplo está en la gloriosa división Carlos Marx. Hemos podido vencer las dificultades y eliminar a los valientes de carretera, pero cobardes en el frente". "Catalunya" de 10 VIII 1937.)

El PSUC no restava indiferent davant els esforços de la ERC per a recuperar el terreny perdut. La reunió del Parlament de Catalunya, que semblava liquidat per la guerra civil, el 19 d'agost de 1937, representava un intent de millorar la imatge de la ERC. El Parlament decidí prorrogar les seves funcions abans del pròxim final de la legislatura, no convocar eleccions fins a l'acabament de la guerra i aprovar tots els decrets apareguts des de juliol de 1936. El PSUC, reduït a quatre diputats, que havien estat elegits com a membres de la USC en aliança amb la ERC el novembre de 1933, demanà la dimissió del president del Parlament, Joan Casanovas, acusat de deserció i de complot per haver hagut de fugir a França el novembre de 1936 i no haver tornat fins al 15 de juny de 1937. Però la ERC recolçà Casanovas, que fou revalidat per 40 vots contra 4. El PSUC anuncià que no assistiria als pròxims plens mentre seguís Casanovas de president, però la seva minoria assistí a la sessió del 9 de novembre de 1937 per a votar la continuació de Companys, quan aquest demanà ser confirmat, tot considerant la possibilitat de deixar la presidència de la Generalitat.

Després de les declaracions de Vidiella, ^{es publica un} acord de la CNT i del PSUC a l'Ajuntament de Barcelona de demanar la fi dels processos i la llibertat "de todos los que están detenidos por hechos que son consecuencia de la Revolución".⁽⁴⁸⁾ ("La Vanguardia" de 11 IX 1937). Aquest acord semblava un gir prou rellevant en comparació amb l'acord pres ^{havia} ~~per~~ a l'Ajuntament de Barcelona contra la proposta de municipalització dels serveis públics col·lectivitzats i en mans de la CNT, proposta feta pel PSUC i contra la qual la CNT s'havia trobat amb el valuós suport dels representants de la ERC a començaments de juny ⁽⁴⁸⁾ ("La Vanguardia" 6 i 15 VI 1937.). Però a d'altres ajuntaments de ciutats importants de Catalunya també es produïren canvis encara més importants. Per exemple, a Terrassa a començaments de desembre de 1937 una aliança de regidors del PSUC i de la CNT va fer caure a l'alcalde d'ERC i posà ~~ren~~ a un alcalde anarcosindicalista amb la retirada del govern municipal de ERC, ACR i de la Unió de Rabassaires ⁽⁴⁹⁾. (Bernat Rodríguez Pi: El municipio de Terrassa durante la guerra civil y la revolución social de 1936-1939, treball inèdit presentat a L'ICES de Barcelona,). Sembla que a ~~Manresa, Sant Feliu de Llobregat, i altres municipis~~ ^{Manresa, Sant Feliu de Llobregat i altres municipis semblants} altres municipis industrials tingueren lloc canvis polítics semblants, però manquen estudis locals per a acabar de verificar-ho.

Els ponts que el PSUC intentava establir amb els anarcosindicalistes tenien dos objectius : evitar una convergència CNT-ERC, insinuada pels anarquistes durant l'estiu de 1937, i preparar un pacte a nivell de les directives de la CNT i la UGT, que acabaria signant-se el març de 1938 en ple desastre militar, i que seria el pròleg de la reincorporació de la CNT al Govern de la República a començaments d'abril.

^(27 km) → L'estiu de 1937 la CRT de Catalunya intentà superar el seu aïllament, aprofitant les tensions que de seguida aparegueren entre la ERC i el PSUC a la Generalitat per a proposar una entesa tàcita amb la ERC com la dels primers temps de la República el 1931. Fins i tot després

de la seva sortida de la Generalitat, els anarcosindicalistes, permetjà de la seva premsa, accentuaren la seva imatge catalana i fins i tot catalanista autodeterminista, insinuant la conveniència d'un front autonomista a la ERC davant el que qualificaven de fals catalanisme del PSUC, ^{presentat} ~~caracteritzat~~ com a instrument del centralisme a Catalunya des dels fets de maig ⁽⁵⁰⁾. (Jordi Sabater: Anarquisme i catalanisme. La CNT i el fet nacional català durant la guerra civil. Edicions 62, Barcelona, 1986, pp. 113 - 128.) La ERC no respongué de moment a aquestes invitacions, però tampoc podia menyspreuar una possible entesa amb la CNT si les coses empitjoraven en les relacions amb el PSUC amb qui rivalitzava per la hegemonia perduda, i ^{si seguien deteriorant-se} en les relacions amb el Govern de la República.

← I el PSUC ho sabia.

⁽⁵¹⁾ Tots els intents d'atenuar la hostilitat entre UGT i CNT semblaven

~~xxxxxxCatalunyaxxxxxx~~ poc a Catalunya de cara a un pacte entre les dues sindicals, com ho demostra el fet que quan es signà el finalment l'acord entre les dues directives, mentre la UGT catalana li donava un suport entusiasta, la CRT de Catalunya no el signà. ⁽⁵²⁾ (J. García Oliver, ob. cit., p. 482-483.) ^{El març de 1938} Així es donà el cas que quan la UGT es presentava aparentment refeta de l'escissió que havia patit entre octubre de 1937 i gener de 1938 per un compromís que eliminà a Largo Caballero i donava la presidència a Ramón González Peña, que era també president del PSOE i negrinista, de manera que la direcció del partit recuperava la direcció de la sindical, ^{però} perduda desde ^{el bienni} ~~el bienni~~ ^{de la} ~~derechista~~ ^{la} CNT se presentava dividida ^{en signar} ~~el pacte~~, ^{cap} ja no figurava ^{representants} ~~representants~~ ^{cap} ~~alguno~~ del comité de la poderosa CRT de Catalunya, ^{enfrontat} ~~enfrontat~~ ^{amb} ~~al~~ implícitament al comité nacional de la CNT.

→ La qüestió de la llibertat religiosa i de la sortida del culte catòlic de la clandestinitat, tenia com a condició prèvia que fossin posats en llibertat tots els clergues sobre els quals no pesaven

càrrecs polítics juntament amb la fi de la detenció de capellans pel

^{sebre} ~~sebre~~ ^{aptes} ~~aptes ^{pudent} ~~pudent ^{en l'àmbit de l'administració de justícia} ~~era~~ ^{la qüestió religiosa.}~~~~

Per exemple, ~~T~~^Uradellas li deia a Azaña el 29 d'agost de 1937: "

La CNT tiene gran fuerza en Cataluña, los comunistas , ninguna. Quieren hacer una política opresiva y militarista"(...) Entre la CNT, con todos sus errores , y los comunistas, es preferible la CNT. Nos empujan hacia ella. "Eso no sería novedad" li digué sarcàsticament Azaña.⁽⁵¹⁾ (M. Azaña, ob. cit. , p. 182.)

~~per~~ sol fet de ser-ho. Irujo, nacionalista basc i catòlic, havia condicionat l'acceptació del ministeri de justícia a la consecució d'aquests objectius.⁽⁵⁴⁾ (Dos volums dels tres que componen els documents publicats per Irujo en el seu llibre de memòries abns mencionat, estàn dedicats a la política religiosa durant la guerra civil.). En aquesta línia Irujo comptà amb la decidida col.laboració i amb l'espontani interès de Bosch Gimpera, més enllà de l'entesa entre la ERC i el PNB, que Azaña qualificava amb desconfiança i hostilitat com "L'eix Barcelona-Bilbao".

A mitjans juliol de 1937 els clergues empresonats a Barcelona eren uns 900, segons deia el delegat general d'ordre públic al ministre de governació.⁽⁵⁵⁾ (Carta de Zugazagoitia a Irujo de 17 VII 1937, reproduïda per Irujo al volum II de les seves memòries , p. 189.). El delegat d'ordre públic deia al ministre que si no s'els havia posat ja en llibertat era " por temor a que los liberados puedan correr riesgos peores que el de estar en prisión ". Però també hi jugava el sectarisme anticlerical, ja que Irujo havia rebut de Bosch Gimpera una carta signada pel cap superior de Barcelona, Burillo, on li deia al conseller que no posava en llibertat a un capellà tal com li demanava Bosch Gimpera, perquè " si bien es cierto que ha sido absuelto por los tribunales, es sacerdote, motivo bastante para que continúe como preso gubernativo ".

Bosch Gimpera denunciava a Irujo que el delegat d'ordre públic retenia governativament a capellans absolts i li comunicava que eren 142de retinguts d'aquesta manera als que calia afeixir 13 religioses, 113 capellans eren pendants de decisió judicial a Barcelona i 5 més a altres preventoris, juntament amb 56 a Girona.⁽⁵⁶⁾ (Document 201 de les memòries d'Irujo.) La raó que s'aduaia era disposar de presoners per a efectuar intercanvis amb l'altre zona, tot i que feia temps que aquestes temptatives havien fracassat.

Malgrat que Bosch Gimpera exercia la mateixa pressió que Irujo sobre les autoritats de governació, ^{el 8 de setembre} en conversa amb el President Azaña, a la vegada que es queixava que encara restaven la presó 700 clergues a la Model, reconeixia que " se ha de proceder con pausa en la excarcelación de los eclesiásticos, porque precisamente ahora se está encarcelando a muchos anarquistas y el contraste podría originar un conflicto".⁽⁵⁷⁾ (M. Azaña, ob. cit., p. 261.). Però malgrat tot, durant el mes de novembre foren alliberats els que no tenien carrecs ni esperaven judici i restaren només els condemnats o pendents de procés per actes polítics. El fet es relacionava amb el canvi de cap de policia, en ser substituït Burillo.⁽⁵⁸⁾ (Albert Marnet i Josep Raventós : L'Església clandestina a Catalunya durant la guerra civil. Els intents de restablir el culte, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p.127.).

L'estiu de l'any següent, concretament l'agost eren a la Model 35 clergues, dels quals dos eren condemnats per ~~def~~ defeció al règim, un a sis anys i l'altre a nou mesos de presó. Els altres estaven a disposició dels tribunals de guardia d'espionatge o als populars, acusats de derrotisme, ajut a la deserció, espionatge, etc.. Hi havia 11 dels quals no es podia especificar la causa i l'autoritat que havia disposat l'empresonament, segons la relació nominal demanada pel conseller Bosch Gimpera després d'haver rebut durant un viatge a Zurich, la visita d'un enviat del cardenal Vidal i Barraquer interessant-se pels sacerdots detinguts ⁽⁵⁹⁾ (BG 12.25). Cal tenir en compte que si bé el culte privat era tolerat, els capellans que celebraven missa sense haver-se inscrit en un registre especial amb indicació dels llocs de culte, corrien el perill de detenció ja que de tant en tant la policia, actuant a les palpentes, com succeí en la batuda de finals de març ¹⁹³⁸, volia esbrinar quines misses eren aprofitades per a reunions polítiques clandestines, i més encara si es té en compte que entre

La protesta de Companys va tenir com a efecte la prohibició a començaments d'agost de 1937 als militars d'assistir a mitins i congressos polítics i fer declarapúbliques , a pesar de l'oposició dels comunistes (M.Azaña,ob. cit. II p. 187).

els distribuïdors secundaris dels subsidis pels sacerdots necessitats que arribaven de l'estranger, trame^ysos generalment per Vidal i Barraquer per mitjà d'un funcionari del consolat francès, hi havia qui feia els dos serveis, el de l'ajut dels sacerdots per a missies i administració de sagraments i el del Socorro Blanco .Tal com ha aplicat Hilari Raguer en la seva obra sobre la Unió Democràtica de Catalunya,la tàctica dilatòria del Vaticà, la desconfiança del vicari general de la diocesi de Barcelona després de l'assassinat del bisbe Irurita,Josep M. Torrent, el temor de molts clergues a la repetició de la persecució sagnant incontrolada sota la República ^{com a col.laboracionistes amb els rojos} i a represàlies per part dels que tenien la benedicció de la gran majoria de l'episcopat si guanyaven la guerra ,cosa que cada vegada es veia més probable, deixaren sense ^{efecte} ~~efecte~~ l'intent de tornar a obrir temples al culte públic i de superar la clandestinitat tolerada .

Tornant a l'estiu i tardor de 1937, un altre tema que agreujà la desconfiança dels consellers d'ERC i de Companys envers el Govern de la República fou la depuració de la policia en el sentit de permetre el poder central el control pels comunistes de la policia de Catalunya.La qüestió del proselitisme comunista entre els comandaments de l'exercit i de la policia havia sigut el 27 de juliol ^{u 1937} objecte d'una protesta de Companys adreçada a Negrín ^{amb motiu de} per l'assistència del general Pozas, cap de l'Exercit de l'Est (ja no es deia de Catalunya),del cap de l'estat major,Cordón, del comissari general polític, Llanos, i del cap superior de Barcelona,Burillo, al congrés del PSUC, pronunciant discursos els tres primers. ⁽⁶⁾ (M.Azaña,ob. cit. pp. 173 -174.

El 15 de setembre el conseller de governació, Sbert, es queixà al ministre Zugazagoitia de la destitució del coronel Brotons, de la guardia civil,que havia jugat un important paper en el decantament de la guardia civil a Barcelona el 19 de juliol de 1936 al costat de la República.També es queixava de que sense demanar informació ni parer del seu departa-

ment , s'hagués decidit la separació o jubilació dels agents de policia que havien optat per integrar-se a la plantilla de la Generalitat i s'hagués decidit el trasllat forçós de 33 caps i oficials d'aquesta plantilla, a la vegada que eren desarmats els Mossos d'Esquadra que prestaven servei a la Vall d'Aran. (BG 4. 10.9). Carles Pi Sunyer era encara més explícit quatre dies després quan deia a Azaña que havien sigut destituïts cent agents i havien entrat trescents o quatrecent ⁽⁶²⁾ comunistes. (M. Azaña, ob.cit. pp. 286 - 287.). Pi Sunyer denunciava ja aleshores que el SIM (Servei d'Investigació Militar), creat a mitjans agost de 1937, escapava al control del propi delegat general d'ordre públic a Catalunya. El SIM tenia ja dos o tres presons pròpies i , segons Pi Sunyer, això significava tornar als temps de les presons no oficials - les xeques - , que s'havien donat per desaparegudes amb la supressió de les patrulles de control." Instrumento de toda esa política en Cataluña - deia Pi Suner a Azaña - es un partido, el PSUC, que pretende absorberlo y avasallarlo todo, favorecido por el Gobierno".

Les relacions entre la Generalitat i el Govern de la República empitjorarien amb el trasllat del segon a Barcelona a finals d'octubre de 1937 i els greuges presentats al setembre per Bosch Gimpera i per Carles Pi Sunyer , expressaven la preocupació per la imminència del canvi de residència del Poder central, que no es notificà a la Generalitat, la qual va ~~adhar-se~~ ^{ajuts} dels preparatius ~~per~~ la requisita d'edificis per funcionaris arribats de València que actuaven com en un país dominat. El propi delegat d'ordre públic a Catalunya va amenaçar amb la dimissió ja que fins i tot s'havia prescindit d'ell. Zugazagoitia , com a ministre de Governació va haver de demanar disculpes al President Companys. ⁽⁶³⁾ (Julián Zugazagoitia : Guerra y vicisitudes de los españoles , II, Librería Española, París, 1968, p. 45).

Negrín havia pres aquesta decisió a finals de juliol, segons ho comunicà a Azaña el 5 d'agost. De fet es tractava de la realització d'un projecte que ha havia sigut adoptat amb el consell d'Azaña per Largo Caballero

a començaments de novembre de 1936 quan les tropes enemigues de la República s'apropaven a Madrid. Però en el darrer moment Largo Caballero decidí per raons polítiques traslladar el govern a València, quan ja el President Azaña era a Barcelona, on seguí fins als fets de maig de 1937. Ara que la Generalitat estava afeblida i declinava el poder dels anarcosindicalistes, havia arribat d'efectuar el que s'havia previst un any abans i d'anar reduint el contingut real de l'autonomia de Catalunya amb el justificant de limtar les comp²tències de la Generalitat a les previstes per l'Estatut de 1932.⁽⁶⁴⁾ (J. Zugazagoitia, ob. cit., p. 44). Factors en contra del trasllat eren el desgavell administratiu d'un segon canvi de lloc de funcionaris i arxius i la sensació de que el Govern, tot just quan s'acavava de perdre Astúries, volia estar prop de la frontera francesa per si les coses es posaven malament. Però l'objectiu de reducció de l'autonomia catalana feia partidaris de la mesura a Azaña i a Martínez Barrio, president de les Corts i vicepresident de la República. El general Rojo, en canvi, havia fet constar que el trasllat tenia molts inconvenients des del punt de vista militar. Els comunistes eren contraris al trasllat del Govern a Barcelona, tal com li digueren a Azaña Dolores Ibarruri, Checa i Comorera el 13 d'octubre de 1937. Però Togliatti, delegat de la Internacional Comunista a Espanya, n'era partidari. El 28 de gener de 1938 escriuria a Moscou: " Creo haber dicho ya que, examinando más de cerca la situación catalana, me he convencido de que la decisión tomada por Negrín de trasladar el Gobierno a Barcelona ha sido acertada. La presencia del Gobierno aquí ha creado alguna dificultad y aún creará otras, pero representa, con todo, una cierta garantía contra la posibilidad de que se desarrolle y triunfe en Cataluña un movimiento tendente a quebrantar el frente de resistencia al fascismo y llegar a una paz separada".⁽⁶⁵⁾ (Palmiro Togliatti: Escritos sobre la guerra de España, Crítica, Barcelona, 1980, p. 178.)

Togliatti acceptava de grat els repetits rumors contra la lleialtat de la Generalitat i de ERC, que circularen durant la guerra, ~~i sobre els quals no existeix~~^{sense} cap prova. ~~ni~~^{Tampoc} el supost complot separatista amb mires

a una pau per separat amb Franco present~~en~~ la més mínima viabilitat ~~e~~ objectiva. Immediatament abans del trasllat a Barcelona, per exemple, els rumors sobre la falta de lleialtat de la Generalitat es feren significativament més intensos, obligant a Companys a dir als periodistes, segons "La Vanguardia" del 19 de setembre de 1937 : "Desde hace unos días y especialmente en el extranjero vienen circulando rumores , según los cuales, unos representantes de la Generalidad tienen determinadas conversaciones con elementos delegados de los facciosos (...) Esto no vale la pena ni de desmentirlo (...) El Presidente se dolió de la facilidad con que la prensa extranjera recoge rumores tan absurdos como éste". Les suspites no tenien altre finalitat que servir de justificant a la subordinació i a l'eclipsament humiliants a que la Generalitat anava a ser sotmesa arran de la política del Govern Negrín instal·lat a Barcelona.

Abans de que el trasllat del Govern de la República es realitzés, el President Companys anà~~va~~ a València a negociar amb Negrín. Acompanyat dels consellers Sbert, Pi Sunyer i Comorera , va expressar el seu desitg de consolidar part de l'autonomia ampliada, ^{inclouent-hi} ~~inclouendo~~ el decret de ~~colectivitzacions~~ ^{colectivitzacions} de l'octubre de 1936, i al mateix temps va proposar un augment del nombre de ministres catalans, com a compensació a la pèrdua de pes polític de Catalunya dins la República i com a garantia de que no s'anava a la liquidació progressiva del autogovern. La resposta ⁽⁶⁶⁾ de Negrín va ser negativa i Azaña la va recolzar completament. (M. Azaña, ob. cit. II, pp. 332, 333 i 340.). L'ajut a Madrid per part de Catalunya durant la guerra fou un argument per a desmentir la pretesa insolidaritat catalana. "La Vanguardia" de 28 de novembre de 1937 deia que l'ajut en aliments, malgrat la penúria que patia Catalunya, arribava fins a aquella data a 216 milions de pessetes.

Un cop instal·lat el Govern de la República a Barcelona, fou suprimida la delegació d'ordre públic, el delegat Paulino Gómez passà a sotsdirector general de seguretat i més tard seria ministre de Governació. Es designà a Paulino Romero comissari general de seguretat a Catalunya, càrrec que havia tingut abans a Astúries.

Des de l'estiu de 1937 a la vegada que es produïa el desarmament dels anarquistes i la persecució contra el POUM, es desenvolupà una repressió més activa a Catalunya contra la "Quinta columna", que mai aquí arribà a ser capaç d'hostigar la reraguarda amb sabotatges ni altres actes de violència propis d'una guerrilla o d'un maquis.⁽⁶⁷⁾ (Sobre aquest tema vegeu D. Pastor Petit : La cinquena columna a Catalunya, 1936-1939, Galba, Barcelona, 1978.). I encara fou més notable la detenció d'emboscats, pròfugues, desertors, indocumentats sense carnet/de treball i estrangers sospitosos. La policia efectuà razzies amb la finalitat de fer completament efectiva la movilització general quan el front d'Aragó es reactivà amb la batalla de Belchite, i alguns mesos després amb la de Terol.

La policia començà pel districte V, el barri xinès, i a finals⁽⁶⁸⁾ de juliol practicà aquí 170 detencions. ("La Vanguardia" 24 VI 1937). Continua després per l'eixample burgès barceloní. A començaments de setembre a l'esquerra de l'eixample, al voltant de la Rambla de Catalunya, detingué a 150 persones, de les quals restarien a la presó 60.⁽⁶⁹⁾ ("La Vanguardia" 5 IX 1937). Tres dies després tingueren lloc altres 25 detencions. Restaren aleshores 160 detinguts, i encara al dia següent foren arrestats 50 més a la dreta de l'eixample barceloní.⁽⁷⁰⁾ ("La Vanguardia" 8 i 9 IX 1937.). El 27 de novembre la policia empresonà un total de 200 persones, la major part prop de la frontera.

La premsa creà un clima d'alarma envers emboscats i espies fins al punt de que "La Vanguardia" del 23 de setembre de 1937, a sugerència possiblement del Govern, aconsellava no exagerar el problema perquè es podia deduir "que nuestra retaguardia está podrida y que la unanimidad de la España republicana es un mito" (...) Dejemos que las autoridades actuen y no convirtamos por exceso de celo en realidades los fantasmas".

3. Els intents de regularització de l'acció judicial fins a la dimissió de Manuel de Irujo ~~com a ministre de Justícia~~

La Generalitat tenia per l'article 11 de l'Estatut de 1932 la competència de nomenar als jutges i magistrats a Catalunya, a, que havien de formar part de l'escalafó estatal, excepte ^{en el cas} dels del Tribunal de Cassació i ~~els~~ jutges municipals. A més de renovar els càrrecs principals i castigar la incompetència o la desídia, el principal problema de Bosch Gimpera radicava en les dificultats que posava a la col.laboració entre els jutges ~~i fiscals~~ i la policia el fet que aquesta depengués del Govern de la República, recelós envers la Generalitat i els magistrats depenguessin de la segona.. Mentre fou ministre de justícia el nacionalista basc Manuel de Irujo, concretament fins l'onze de desembre de 1937, la col.laboració, com a mínim entre els departaments de justícia dels Governos de la República i de la Generalitat permeté evitar conflictes. Després tan en l'ordre judicial com en el penitenciari, en lloc de col.laboració només hagué ^qfiscaltització i desconfiança mútua entre el Ministeri de Justícia i la Conselleria de mateix ram de la Generalitat. La compenetració amb Irujo continuaria, però en una situació distinta ja que aquest ~~seu~~ ministre sense cartera.

A les darreries de juliol de 1937 el ~~sots~~secretari de Justícia que havia designat Bosch Gimpera, el diputat a Corts i membre d'ACR, Eduard Ragassol, aconseguí la formació d'una comissió mixta per a solucionar les qüestions que poguessin generar conflictes amb el ministeri de Justícia (71). (La Vanguardia 21VI 1937). Irujo consolidà el control de les presons de Catalunya per la Generalitat, que, segons Bosch Gimpera, ja havia aconseguit el seu traspàs poc abans de començar la guerra, però ^{no} s'havia realitzat degut a que no s'havia valorat encara el cost del servei. A canvi d'acceptar aquell acte d'autonomia ampliada, Bosch Gimpera acceptava la constitució d'un tribunal especial de delictes d'alta traició i espionatge a Catalunya, a condició de que els magistrats fossin proposats per la Generali-

tat, formessin part del seu cos de jutges i tota la seva gestió administrativa arribés al ~~Ministeri~~ Ministeri de Justícia per mitjà del departament de justícia de la Generalitat. Segons Bosch, mentre fou ministre de justícia Irujo, l'actuació d'aquest tribunal fou discreta ⁽¹²⁾. (Pedro Bosch Gimpera: Notas al libro de H. Thomas sobre la guerra civil española. "Ciencias Políticas y Sociales", Universidad Nacional Autónoma de México, 1962, núm. 30, p. 528).

El 22 de juny de 1937 s'havia creat a València un tribunal especial d'espionatge amb jurisdicció sobre tot el territori de la República. Estava format per tres jutges, dos dels quals designats pel ministeri de justícia i un pel de governació, més dos militars lletrats designats pel ministeri de defensa. La decisió de crear un altre a Barcelona aparegué com un senyal de consideració envers la Generalitat. "La Vanguardia" del 22 d'agost de 1937 comentava: "Hay que destacar la importancia de esta disposición que de manera tan clara viene a reconocer la personalidad de Cataluña, patentizando la cordialidad de relaciones existente entre los Gobiernos de Cataluña i de la República". Irujo i Bosch Gimpera es posaren d'acord ~~d'acord~~ en la desiganció dels membres d'aquest tribunal. El seu president Alfonso Rodríguez Dranguet, havia sigut ~~previament~~ integrat per la Generalitat en ser designat magistrat del tribunal de cassació. En una gestió en favor de Manuel Tarín Iglesias, la condemna a mort del qual havia de ser revisada pel tribunal d'espionatge a mitjans juliol de 1938, quan les relacions amb en Rodríguez Dranguet ja no eren bones a causa del capteniment dels tribunals de guardia d'espionatge i alta traïció, Boch Gimpera li recordava que l'havia proposat pel càrrec ⁽¹³⁾. (B.G. 6.16). El 27 de setembre de 1937 es constituí el tribunal d'espionatge i alta traïció de Barcelona. En l'acte de constitució, al costat dels magistrats Pelayo Sala i Pascual Galbe, que actuaven ja com a jutges a Catalunya, i dels seus ^{- cap de serveis del departament de justícia -} plents Carles Gerhard i Santiago Sentís, no figura cap designat pel ministeri de defensa de la República. El tribunal d'espionatge començà a actuar a Barcelona el 25 de novembre de 1937 i ja vam veure que una de les seves

primeres actuacions fou la referent a l'atemptat contra el president de l'Audiència de Barcelona ~~4~~agost.

Bosch Gimpera reconeixia els pasos donats cap a la regularització i normalització donats pel conseller de justícia Andreu Nin i pel seu sotsecretari i abans conseller del departament, Quero Morales, d'ERC. Però del seu informe de 1938 es dedueix que ben poc havien fet en aquesta direcció els consellers que havien seguit a Nin i havien precedit a Bosch en el departament de justícia: Rafael Vidiella, de desembre de 1936 al 4 d'abril de 1937, Joan Comorera⁽¹⁾ ^{després} i novament Vidiella des del 5 de maig del mateix any.⁽²⁾ (Informe del 24 de desembre de 1938, reproduït per Bosch Gimpera a les seves Memòries, Edicions 62, Barcelona, 1980, pp. 281- 293.).
- deia Bosch -
"En totes les institucions judicials predominava l'aspecte polític i la intervenció en aquestes de les organitzacions polítiques i sindicals els llevava, almenys aparentment, la independència anhelada en tot moment", ^{deia Bosch (75)}
(Bosch Gimpera, ob. cit. ,p. 283). Bosch Gimpera comptà amb la col.laboració eficaç i valerosa del president de l'Audiència, Andreu Abelló - que no desertà del seu lloc a base d'un destí a l'estranger després de l'atemptat, com feien altres - , amb la del procurador general de Catalunya Odó Duran d'Ocón i sobre tot amb la de Jordi Olivar Daydí, a qui va nomenar procurador adjunt, ^{i, per descomptat,} amb la dels directors generals de serveis penitenciaris, membres del mateix partit que Bosch, Rafael Tasis i Marca primer i Joan de Garganta ⁽¹⁴⁾, després. Bosch Gimpera retornà als col.legis d'advocats, de notaris i de procuradors , l'autonomia perduda i comptà amb la col.laboració de l'ex-ministre de governació del govern que havia hagut de fer front al 18 de juliol de 1936, Joan Moles, com a degà del col.legi d'advocats de Barcelona.

El primer acte celebrat a Barcelona des de que era la seu del Govern de la República , va ser la recepció oficial el 16 de novembre del ministre Irujo, del president del tribunal suprem Mariano Gómez i del de garanties constitucionals , de Buen, per ^{part de} Bosch Gimpera, Andreu i els jutges i fiscals de Barcelona al palau de justícia, tots ^{ells} amb toga. El conseller de justícia

de la Generalitat estava molt satisfet d'haver restaurat l'ús de la toga pels magistrats, però la imatge que aquest símbol volia donar no corresponia, com veurem, a les dificultats per a donar a l'administració de justícia la independència i eficàcia desitjables. En l'acte del palau de justícia el ministre Irujo, després de felicitar a Andreu per haver sortit il·lès de l'atemptat d'agost, posà de relleu que ^{la reunió} ~~aquell acte~~ venia a reforçar la independència del poder judicial i la compenetració entre el poder central i el govern autònom. Andreu i Bosch Gimpera pronunciaren ⁽⁷⁷⁾ els seus discursos en català. (BG 10.1).

Segons indica Bosch a les seves memòries: "Es renovaren a poc a poc amb persones especialment competents les Presidències de les Audiències i els seus magistrats i jutges". En alguns casos ~~els~~ s'aplicaren correctius severos. "La Vanguardia" de 28 d'octubre de 1937 informava que havien sigut suspesos de plaça i sou els jutges de primera instància de Mataró i de la Seu d'Urgell. Contra la tesi dels anarquistes de que la justícia seguia sent molt lenta, un informe del president de l'Audiència de Barcelona afirmava el 7 de desembre de 1937 que els sumaris tardaven en tramitar-se ara un màxim de tres o quatre mesos, mentre que abans del 19 de juliol de 1936 trigaven com a mínim un any, i això que la plantilla de funcionaris disponibles s'havia reduït a la meitat degut a la movilització ⁽⁷⁸⁾. (BG 6.2. 1.). Això era més notable si tenim en compte que s'havien suprimit els aranzels a fi de fer gratuïta la justícia.

L'endarreriment dels processos que tenia com a conseqüència que molts detinguts romanguessin a la presó ~~mesos~~ i mesos sense judici, ^{no} ~~era~~ degut ~~no~~ als jutjats, segons els jutges, sino a la manca ~~a~~ a les deficiències dels atestats de la policia, que trigava setmanes i fins i tot mesos en contestar les peticions d'informes dels jutjats després de demanar-los tres i quatre vegades. La poca severitat de moltes sentències es devia a la manca de proves aportades per la policia i no unicamnet al pes de les sindicals i partits en els jurats, cosa que només afectava als processos contra "antifeixistes". ⁽⁷⁹⁾ (BG 6.2.1.).

Un informe enviat al president de la Audiència de Barcelona, el 30 de novembre de 1937 sobre la base de quinze casos de desafecció al règim amb diversos delictes, qu havien sigut trets a l'atzar i tots havien sigut incoats després de maig de 1937, arribava a la conclusió que els presos eren posats a disposició judicial amb data molt posterior a la detenció i sense acompanyament dels motius de la detenció de forma que passaven d'un a quatre mesos entre la detenció i la data en que s'incoaven els processos. Quan arribaven, els atestats eren insuficients. En un cas fins i tot la policia confesava ignorar el motiu i la data de la detenció i en un altre l'únic motiu alegat era ser marista, sent empresonat l'acusat des del primer de desembre de 1936.⁽⁶⁰⁾ (BG 6.2.8).

El jutge d'instrucció del jutjat 14 de Barcelona en un informe detallat demostrava que sobre 186 sumaris incoats per desafecció al règim, 42 eren aturats en espera dels informes ~~de~~ bàsics demanats a la policia; altres 51 tenien diligències complertes però mancaven informes demanats i, a part, x hi havien 31 expedients de presos governatius amb més de trenta dies de detenció i sense acusació concreta.⁽⁸⁴⁾ (BG 6.2.5). L'acusació d'incompetència de la policia era posada de relleu en l'informe d'un altre jutjat sobre la base d'onze sumaris, el 29 de novembre de 1937. En un cas concret d'acusació d'espionatge, s'observa: " Si antes de la detención se hubiera procedido por un servicio realmente policiaco a la comprobación de las sospechas que esta acusada inspiraba, hubiera sido posible aclarar lo que hoy resulta muy difícil por el Juzgado". I conclouia l'informe: " EN resumen, la policía, en especial el Departamento de Información del estado (el SIM), define el delito y se esmera en llevar al Juzgado una declaración o confesión del acusado prescindiendo de toda otra prueba y gestión, y arrogándose las atribuciones propias u exclusivas del Juzgado, como de la comprobación del delito, desentendiéndose además, una vez ha pasado el asunto al Juzgado, de toda otra intervención en el mismo, y, a continuación, de las diligencias necesarias".⁽⁸²⁾ (BG 5.11).

La purga a que havia estat sotmesa la policia de Catalunya pel poder central després de segrestar el servei d'ordre públic, no sembla haver millorat el nivell professional dels agents i oficials ni ^{haver} assegurat la seva independència. ~~x~~ Amb la nova onada d'agents del SIM, en lloc d'independència el que hagué fou descontrol i ^{mint} sectarisme ~~amb freqüència~~, especialment a partir del moment en que comptaren amb uns tribunals pràcticament lligats a la policia com els especials de guardia contra espionatge, alta traició i derrotisme, creats per Negrín ~~x~~ amb l'oposició d'Irujo.

Negrín va demanar al sotsecretari del ministeri de justícia, el republicà navarrés Ansó, que elborés un projecte de nova jurisdicció especial, els tribunals especials de guardia contra l'espionatge, l'alta traició i el derrotisme. ~~que~~ Als ulls d'Irujo ^{seguint} no garantitzaven la independència de la funció judicial exigida per qualsevol estat de dret. El decret creant els tribunals especials de guardia porta data de 29 de novembre i aparegué a la Gazeta el primer de desembre. ^{21 1938} Estaren format, per un president que era un jutge nomenat pel ministeri de justícia i dos vocals més, un designat pel ministeri de defensa i un altre pel de governació. Serien designats amb l'aprovació del consell de ministres i dependrien del tribunal suprem, que podria proposar el seu cesament. Només haurien de judicar els delictes flagrants i si consideraven que no eren flagrants haurien de pasar el cas al tribunal d'espionatge. El judici hauria de tenir lloc a les 48 hores de que el fiscal ^{el} entregués el cas al tribunal de guardia i en la tramitació del procés no hauria d'invertir-se més de 96 hores. Si la condemna era de mort automàticament la sentència seria revisada pel tribunal d'espionatge abans d'enviar-la al consell de ministres per la seva ratificació o esmena. A través dels dos vocals de governació i de defensa, la policia especial, es a dir el SIM estava present en els tribunals de guardia, de manera que la independència d'aquests es veia seriosament

afectada i reduïda. Negrín presentà la dimissió a Negrín i fou substituït pel sotssecretari Ansó, més dòcil. El 15 de desembre apareixia ^{publicable} la seva dimissió ^{d'Irujo} ~~publicada~~, acompanyada de la seva designació com a ministre sense cartera.

A Barcelona ~~en~~ vivia la darrera fase optimista de la guerra a causa de l'ofensiva sobre Terol, que seria conquerit el 8 de gener, per a perdre'l el 21 de febrer en una contraofensiva que trencaria en front d'Artagó i culminaria el 3 d'abril amb la perduda de Lleida pels republicans i amb l'arribada a Vinarós el dia 15 de les tropes enemigues, deixant aïllada Catalunya - i al Govern de la República - de la resta del territori republicà, fet al qual seguiria la dimissió de Prieto com a ministre de defensa i la remodelació del govern per Negrín, assumint aquest la cartera deixada per Prieto i entrant el president del PSOE i de la UGT, González Peña, com a ministre de justícia i ~~de~~ Paulino Gómez, també socialista i ex-delegat d'ordre públic a Catalunya, com a ministre de governació.

En la fase de relativa esperança de l'atac contra Terol pels republicans, Aguirre havia demanat a Irujo que seguís com a ministre per a seguir representant al nacionalisme basc, expulsat del seu territori i refugiat a Barcelona. ⁽⁸³⁾ Paul Vignaux: Manuel de Irujo, Ministre de la République dans la guerre d'Espagne, 1936 - 1939. Beauchesne, París, 1986, p. 313.). Irujo seguiria com a ministre sense cartera després de la caiguda de Prieto. Irujo havia dimitit quan considerà que els nous tribunals de guàrdia escapaven al seu control i que ^{però} Negrín ~~els~~ ^{no} ~~no~~ ^{simplement} considerava "màquines de guerra", on les garanties jurídiques no estarien garantitzades. Però Irujo conservà com a ~~el~~ ministre sense cartera unes competències importants. No sols seguiria sent l'enllaç entre el Govern de la República i el govern basc instal·lat també a Barcelona, sino que ~~que~~ era la garantia de que no es ~~reacuria~~ ^{reacuria} en la persecució religiosa, ~~de~~ ^{de} ~~se~~ ^{se} es seguiria lluitant per arribar d'acord amb la jerarquia eclesiàstica al culte públic. ^{A més} seria ell el ministre encarregat d'informar de totes

les penes de mort que arribessin al consell de ministres, amb la qual cosa no sols seguiria funcionant l'eix Bosch-Gimpera - Irujo en funció de la solidaritat política ERC-PNB, sino que Irujo fiscalitzaria les jurisdiccions especials i el SIM amb més autoritat moral ja que havia dimitit com a ministre de justícia per disconformitat amb el decret de 1 de desembre de 1937.

Però de fet els tribunals de guàrdia seguien el mateix esquema que els tribunals d'espionatge i alta traició de València i Barcelona i en certa manera els hi estaven subordinats com a tribunals d'apel·lació. Certament el desequilibri en benefici de milicians i policies era més notable en els tribunals de guàrdia que en els anteriors. En els creats anteriorment hi havia dos pel ministeri de justícia en front de tres de governació i defensa. En els nous la proporció era de dos a un, però ^{ja} la majoria en els primers ^{tribunals d'espionatge} estava assegurada ^{per} en ^{el ministeri de} jutges que no designava justícia entre els seus jutges. Irujo, en negar-se a aprovar els tribunals de guàrdia després de crear els dos primers ^{tribunals} especials no deixava d'incorrer en una contradicció o de expressar implícitament una rectificació.

Per a Bosch Gimpera la cosa era encara més difícil, perquè el seu departament ja no tenia cap intervenció en la constitució dels tribunals de guàrdia, encara que seguia coneixent oficialment i informant sobre les seves sentències. "Quan al principi les sentències es fonamentaven ~~xxxixigué Bosch Gimpera~~ més o menys - escrigué Bosch Gimpera -, ~~es fonamentaven, més o menys~~ eren estudiades correctament a la Conselleria abans de tramitar-les i acompanyades amb un memorandum nostre fent remarcar les irregularitats. Després, per evitar aquest entrebanc, la condemna es fonamentava sempre en la confessió de l'acusat - obtinguda pel SIM no sempre legalment - o en el testimoni sospitós d'un dels agents. Jo no tenia llavors

altre recurs que parlar inoficialment amb els ministres amics - Irujo,

(84)

Giral, Aiguader -, que poc podien fer." (Bosch Gimpera, ob. cit., p. 262.)

Les competències dels tribunals especials de guàrdia van anar ampliant-se gradualment. El decret del 24 de març de 1938 els declarà competents en matèria de delictes d'acaparament i venda clandestina amb preus superiors als fixats de les subsistències, i, per alleugerir la feina dels tribunals d'espionatge, els de guàrdia passaren a judicar els delictes que no tenien caràcter de flagrants i el recurs d'alçada al tribunal d'espionatge contra les sentències de mort deixava de ser preceptiu i només s'aplicava si ho demanaven el fiscal o el defensor. L'informe de Bosch Gimpera del 22 d'abril de 1938 al ministeri de justícia observava que s'havia diluït la frontera entre els delictes d'espionatge i alta ~~traïció~~ ^{traïció} i els de simple desafecció, que havien de seguir corresponent, segons la legislació vigent, als tribunals populars, de manera que, si no es posava remei, els delictes de desafecció i hostilitat podien ser sancionats amb penes superiors a les previstes, ~~4~~ que anaven de cinc mesos a cinc anys en camp de treball segons el decret de 6 d'agost de 1937. Per altra banda Bosch observava també que molts delictes de subsistències no significaven cap acaparament que dificultés la normal distribució dels productes ni una especulació que perjudiqués la economia col·lectiva, per això, quan la seva quantia no fos notòria ni ^{representa} ~~activitat~~ habitual, havia que passar ^{al cas} ~~al~~ jurat popular local i no als tribunals de guàrdia. ⁽¹⁵⁾ (BG 3. 9.). També advertia Bosch que en els tribunals de guàrdia s'oferia molt poc marge a la defensa dels inculpats, que mancava personal per la movilització, ~~4~~ que molts dels vocals d'aquells tribunals desconeixia la llengua catalana i cap d'ells ha ^{acreditat} ~~està~~ en coneixement d'aquest idioma com obligava l'Estatut de 1932.

Bosch Gimpera no renunciava però, a impugnar que s'hagués prescindit de la Generalitat per a formar els tribunals de guàrdia contra l'espionatge. En el seu informe sobre el tema, deia: " Sólo en el caso de que los tribunales especiales de guardia pertenecieran a la jurisdicción militar , podría el Gobierno central constituirlos

15

en Catalunya. Pero es evidente que los mencionados tribunales no pertenecen a la jurisdicción referida". En ^{en} Molts pocs casos afecten, segons Bosch a les institucions armades i aleshores - i només aleshores - ^{en} passar als tribunals militars. ⁽⁸⁶⁾ (BG 3.10.1). Però Bosch tenia notícia del projecte de militarització dels tribunals especials que preparava Negrín i advertia d'això a Irujo, ^{en} Aiguader, i a altres ministres. Per a justificar el decret que preparava pel maig de 1938, Negrín argumentava que " son realmente tribunales de guerra" i " tienen por el conjunto de sus caracteres una perfecta identidad con los tribunales militares, lo que motivó la posición constante del Estado en relación con los mismos". Negrín però, advertia que oferien més garanties que els tribunals militars per la participació de magistrats civils. ⁽⁸⁷⁾ (BG 3.10.2). Bosch responia a aquests arguments que enlloc del territori republicà s'havia declarat l'estat de guerra o sigui la militarització de l'administració civil ^{inherent- en} ~~sense excloure~~ la de justícia, al revés del que s' ^{en} havia fet des del començament a la zona rebel." No resultaria adecuado - afeixia Bosch - que solamente para que la Generalidad no pueda organizar unos tribunales , se les de un caracter militar que no ^{en} tienen , y que además no necesitan , como lo demuestra el hecho de que no se les dio al ser creados recientemente" ⁽⁸⁸⁾ (BG 3. 10. 1.).

I així s'arribà a la crisi de govern plantejada en la reunió del consell de ministres del 10 d'agost de 1938, motivada per l'oposició d'Aiguader i d'Irujo a la ^{en} inductació de totes les indústries de guerra per a privar a la Generalitat del control de les de Catalunya i acabar amb la seva estructura col·lectivitzada - Negrín diria a les Corts ~~en~~ Sant Cugat el 30 de setembre de 1938 que es militaritzava la indústria de guerra - i amb la intervenció que encara podien tenir els anarcosindicalistes i la ERC, ^{(89) : també} per la oposició ~~també i especialment~~ a la militarització dels tribunals especials, que a part de ser anticonstitucional

de la Constitució

per transgredir l'article 95⁽⁹⁰⁾ en el qual es basaria després el President Azaña per impedir l'aprovació del decret, apuntava contra al Generalitat i pretenia acavar amb la fiscalització que tan molestava a Negrín^(A), als ministres de justícia i governació així com al comunista Uribe. Irujo digué en el consell de ministres: " Al Sr. Presidente del Consejo y a los Srs. Ministros de Justicia y de Gobernación no les estorba el que los Tribunales de Guardia y Espionaje de Valencia y de Castilla sigan dependiendo del Ministro de Justicia. Lo que les molesta es que en aplicación del Estatuto , los Tribunales de Guardia en Cataluña deben ser ordenados por la Generalidad.(...) Este decreto no tiene otra finalidad que la de arrancar a Cataluña el derecho que la Constitución le concede de ordenar la Justicia en su jurisdicción. Esta determinación equivale a ir contra Cataluña".⁽⁹⁰⁾ (M. Irujo, Memorias ..., document 156, pp. 249 - 251.).

menor, Abans però d'el desallàç d'un conflicte que s'anava arrossegant *des de feir* cal tenir present l'abast del darrer informe sobre els tribunals especials que realitzà amb data 22 de juliol de 1938 el procurador adjunt de Catalunya Jordi Olivar Daydí per encàrrec directe del conseller Bosch Gimpera a instàncies d'Irujo , a qui fou enviat immediatament i per aixó està en ^(a)Castellà en el fons de Bosch Gimpera a l'Arxiu Nacional de Catalunya. (BG 5.10.) Pastor Petit el va reproduir en el seu llibre sobre la cinquena columna gràcies a facilitar-li el document el fill d'Olivar, segons el qual el seu pare va arribar a salvar la vida o la llibertat d'unes trescentes persones.

Jordi Olivar Daydí hagué de vencer l'oposició inicial de Rodríguez Dranguet , president del tribunal d'espionatge, i la seva investigació va doldre al president de l'Audiència de Barcelona que considerà que el conseller li hauria hagut de confiar a ell una missió d'aquest tipus. Una nota anònima que deia que el president de l'Audiència i el del tribunal d'espionatge s'havien fet amics, podia haver influït

(52).
en la decissió de Bosch d'encarregar la investigació a Olivar (BG
3.6 5.

La investigació d'Olivar , sobre la base de 22 expedients presos a l'atzar dels tres tribunals de guàrdia de Barcelona confirmà part de les denúncies que havien arribat a Bosch. Els atestats del SIM no portaven la signatura ni els noms dels agents que havien fet la detenció i l'interrogatori. Els policies no compareixien mai davant els jutges i defensors ni era demanada la seva declaració en els judicis excepte en dos casos. Les proves eren de vegades tan inconsistentes com ^{en el cas de} la condemna a morts de vuit pares de Sant Boi de Llobregat amb fills ~~pròfugues~~ sobre la base de l'informe del conseller de governació de l'ajuntament de la localitat, ^{segons el qual,} ~~de que~~ com els que no s'havien presentat per a anar a la guerra no tenien bens propis, calia suposar que els seus pares els mantenien. No es notificava als acusats el dret a escollir defensor. Els defensors tenien dificultats per a comunicar-se amb els processats i no tenien molt sovint ^{el temps mínim} per a preparar la defensa. Es feia molt poc ús del recurs d'alçada al tribunal especial d'espionatge i alta traïció.

Irujo envià al col·legi d'advocats l'informe d'Olivar i demanà que els advocats secundessin la tasca fiscalitzadora iniciada. El debat al consell de ministres el 9 d'agost de 1938, pocs dies després, sobre 70 penes de mort amb l'informe previ d'Irujo, fou violent. Negrín manifestà que : " son muchos los inocentes que caen. Los Tribunales son una máquina de guerra , interesando que sus fallos sean eficaces y ejemplares. Hay que procurar que sus actos sean justos, pero lo que es preciso es que sean ejemplares. La incompetencia de los ~~T~~ribunales de Guardia puede ser una ventaja para su ⁽⁵³⁾eficacia". (M. de Irujo, ob. cit. I, p. 251). González Peña anuncià l'arribada al consell de 500 penes de mort més , que caldria executar per a salvar la República, i donava cops a la taula mentre deia això entre imprecacions.

Irujo va respondre: " Aquí se ha afirmado por el Sr. Pr~~es~~idente

, apoyado por los Srs. González Peña, ^{Alonso} y Uribe, que los Tribunales son máquinas de guerra. Este es un concepto totalitario que pueden lógicamente mantener los militares sublevados y los fascistas contra los que combatimos, concepto perfectamente opuesto a los principios que defiende la República y por los cuales lucha el pueblo. Se ha afirmado también con igual asenso por el Sr. Presidente que las sentencias importa menos que sean o no justas, siendo esencial que sean ejemplares. Este es otro concepto plenamente totalitario, que parte del supuesto de que los derechos individuales no existen, siendo el primero el de la vida de los hombres. No podemos admitir como principio orientador de nuestra política, ni transitoria ni fundamentalmente, la equívoca doctrina sentada en tal sentido, cuyas consecuencias nos conducirían a plantear el problema peninsular presentando ^{ante el mundo} la lucha no entre la democracia y el fascismo, sino entre dos fascismos" (95). (Ibidem, p. 253).

De les 70 penes de mort, 66 foren confirmades pel consell de ministres, s'obrí la revisió d'una i ^{un} expedient d'indult per a les altres cinc. Azaña considerà que això tirava per terra el misatge del seu recent discurs de juliol: "Paz, piedad, perdón". Mentre tantes vides eren sacrificades en la batalla més mortífera de la guerra, la de l'Ebre, en mitg d'un clima pessimista, la desvalorització de la vida humana creava una insensibilitat explicable encara que no justificable, envers els condemnats. La dimissió d'Irujo i d'Aiguader tingué, però, com a efecte que es suspenguessin les ⁴excusions fins a la retirada i desfeta de gener de 1939.

4. La desbordant problemàtica penitenciària

Bosch Gimpera en el seu article sobre el llibre de Hugh Thomas amb el seu apèndix documental i en les seves memòries, explicà les mides portades a terme per a la formació del personal de presons i per a humanitzar les condicions de vida dels reclusos: biblioteques i cursos als preventoris i correccionals; ordres per assegurar els

serveis religiosos als presos que els demanessin, en especial-però no únicament-a Tarragona gràcies a les bones relacions amb el vicari general de la diòcesi ,Salvador Rial; facilitats als empresonats per comunicar amb les seves famílies; millora dels serveis mèdics i vacunació; permís als reclusos per a rebre aliments de familiars i amics; treball voluntari remunerat dins algunes presons; habilitació de nous edificis per a evitar l'amuntegament de presos i mides per a evitar que fossin enviats a camps de treball reclusos que no haguessin estat encara condemnats o que ,malgrat estar en edat militar, estaven malalts.

Tot això era veritat , però Bosch evità explicar les gravíssimes dificultats que motivaren destitucions, trasllats i processament de funcionaris de centres penitenciaris, la destitució del cap de serveis correccionals Imbert i la necessitat de substituir el juny de 1938 al director general de serveis penitenciaris ,Rafael Tasis, per Joan de Garganta , tot i l'esforç i l'honestetat ^{demostrades pel primer} posades en el càrrec.Els papers conservats per Bosch Gimpera i llegats a l'Arxiu Nacional de Catalunya, permeten fer-se una idea dels conflictes i problemes gairebé insolubles que plantejava el sistema penitenciari del que era responsable la Generalitat.

Les presons de Catalunya foren posades des del 12 d'agost de 1936 sota la jurisdicció de la Generalitat, però en realitat foren dirigides per un comitè de serveis correccionals, format per les sindicals i els partits , reconegut i sancionat pel departament de justícia. ~~i amb el mateix~~ predomini de fet a l' interior d'aquest comitè ^{composat} pels anarcosindicalistes com a la resta del sistema polisinodial en que es dispersà l'administració, a la vegada que s'atomitzava el poder polític que tractava de articular el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, més poderós durant els dos primers mesos de guerra que la ^{pròpia} Generalitat.

Més de la meitat dels oficials de presons a Catalunya foren expulsats i els funcionaris que restaren procedents del cos estatal, degueren

la seva permanència al seu consentiment en el relaxament de la disciplina penitenciària. ⁽¹⁵⁾ (BG 7.1.9 i 7.2).

✓ "Fins al maig de 1937 ⁽¹⁵⁾ - Escribia en un informe oficial Bosch el 8 de gener de 1938 al President de la Generalitat: els reclosos són únicament feixistes. Els únics problemes són salvar-los de les expedicions irregulars de justícia, que s'enduen els presos i els executen. Els funcionaris procedents de l'Estat - Directors de Lleida, la Seu d'Urgell, Sabadell - són els més dòcils a aquestes pressions". ⁽¹⁶⁾ (BG 7. 2). No obstant, matances com les de la presó Model de Madrid l'agost de 1936 o la de Paracuellos del Jarama, no es produïren a Catalunya, on les presons resultaren menys insegures.

Després dels fets de maig començaren a ser empresonats anarquistes participants en la revolta, militants del POUM, estrangers relacionats amb els uns i amb els altres i gent acusada d'haver comès actes delictius els primers mesos de la guerra sota cobertura revolucionària o d'amagar armes i no entregar-les. Les presons s'ompliren i es produí una barreja altament perillosa de delinqüents vulgars, presos "feixistes" i presos "antifeixistes". Segons l'informe de 8 de gener de 1938 el personal de presons estava mal preparat per aquest canvi, ja que "entre ells predominaven homes que havien intervingut activament com a militants confederals en fets revolucionaris i per als quals havia d'ésser molt difícil tractar d'una manera equitativa els presos pertanyents a la seva mateixa organització. La perllongada detenció governativa de molts d'aquest detinguts antifeixistes, la lentitud amb que han tramitat els sumaris i l'encoratjament decidit de que eren objecte per part dels elements directius de llur organització, creaven un estat d'inquietud a la presó de Barcelona que feia totalment contraproduent el règim humaníssim i de llibertat a que havien estat acostumats els establiments de Catalunya d'ençà el 19 de juliol". ⁽¹⁷⁾ (BG 7.1.9.)

Per altra banda entre els carcellers que no eren correligionaris dels nous presos "antifeixistes", l'absolució dels primers processats pels fets de maig de 1937, la nota de Vidiella de començaments de setembre i després la del secretari del comitè de la CRT de Catalunya, creaven un sentiment d'inseguretat que augmentava els seus temors davant les amenaces dels presos de manera que no gosaven de vegades " aplicar una posició no ja de severitat sino de simple disciplina en front d'uns reclosos que no sabien si l'endemà estarien al carrer i que saben que són venjatiu i compten amb el suport d'una poderosa organització" ⁽⁹⁸⁾ (BG 7.1.9.)

A la Model de Barcelona que tenia una capacitat normal de 710 reclusos, hi havia (el 11 de gener de 1938 1.492). Dels ^{1.492} ~~quals~~ havien estat processats 1.135 i 147 estaven ja com a penats, mentre 111 eren presos governatius (que podien estar 30 dies sense ser processats) i 89 eren estrangers, pendants de la seva expulsió del país. La xifra total de reclusos havia estat més alta encara, ja que el 2 de desembre de 1937 havien estat traslladats a ~~4~~ altres preventoris de Catalunya 230 dels 500 reclusos "antifeixistes" que ocupaven les galeries primera i segona, si be anarien retornant a poc a poc a la Model , que estava custodiada per 121 funcionaris ~~en~~ l'interior i 42 guardies a l'exterior.

A les demés presons de Catalunya la superpoblació era menor , però a la Girona hi havia 343 , dels quals 98 processats i 15 governatius , mentre la seva cabuda normal era de 300. A Tarragona, amb una capacitat per a 75 reclusos, hi havia 110. El trasllat de ^{la penit de} ~~la Casa~~ de Pilat, monument arqueològic , ~~per ordre de Bosch Gimpera~~ a un antic convent, millorà les condicions. A Tarragona fou també on abans van ser posats en llibertat els capellans sense acusació d'activitat política anti-republicana, entre ells el vicari general de la diòcesi , *Salvador Rial*. A Reus els 53 presos estaven en un local calculat per a 36. A Lleida eren 136 en lloc del 109 de cabuda normal. A Sabadell eren

76 en una presó per a 50. A Terrassa 56, ^{únicament} sis més que la cabuda normal prevista. Els preventoris de Tortosa, Manresa, la Seu d'Urgell, Puigcerdà, Sant Feliu de Llobregat i el Vendrell tenien menys presos que el nombre que podien arribar a allotjar, però no pressentaven condicions suficients de seguretat. A la presó de dones de Barcelona, amb capacitat per un centenar de recluses, n'hi havia 176, de les quals 125 estaven processades, 5 condemnades, 7 eren estrangeres pendents d'expulsió, ^{mentre} i la resta ~~eren~~ presoneres governatives. Al correccional de Figueres, amb capacitat per a 168 presos, hi havia 172, la gran majoria penats; al de Mataró eren 93, un més que el nombre previst; al de Cerdanyola eren 31, quan podien arribar fins a 40 i al de Vic hi havia 55, si bé la seva capacitat era de 80. (BG 7. 1.14).

La mida més urgent consistia en descongestionar la Model de Barcelona. Després de moltes gestions la Generalitat aconseguí disposar de l'antic convent del carrer de Sant Elies, que havia estat primer seu central i checa de les patrulles de control, i després ~~cas~~ caserna dels guàrdies d'assalt enviats pel Govern de la República el maig de 1937 fins que foren traslladats a l'antic col·legi escolapi de Sant Anton, un cop desallotjats els anarquistes. Però les obres imprescindibles per a convertir l'ex-convent de Sant Elies en presó foren boicotejades pels obrers de la construcció per ordre de la CNT fins ^{ben} a l'entrada el 1938. La Generalitat disposà el trasllat d'una part dels presos de la Model al castell de Figueres, però aquest fou reclamat per les autoritats militars i hagué de ser desallotjat, si bé el gener de 1938 pogué ser novament utilitzat com a presó. La Model no va ser descongestionada ^{quan calia} ~~immediatament~~ i la situació a les darreries de 1937 esdevingué molt perillosa.

Un comitè CNT-FAI-POUM governava les galeries primera i segona, es fixaven butlletins murals sense passar la censura on s'insultava a les autoritats de Catalunya i de la República i ^{fins i tot} s'arribaren a contro-

lar les declaracions davant de jutges. Fins a la formació del nou Govern de la Generalitat a finals de juny, Vidiella, conseller responsable de justícia, no feu res. El responsable directe del sistema penitenciari era Angel Estivill, del PSUC, que havia deixat el Bloc Obrer i Camperol en formar-se el POUM el 1935. ⁽¹⁰⁰⁾ ("La Vanguardia" 16 de juny 1937).

Bosch Gimpera dissolgué el comitè de serveis correccionals el primer de juliol de 1937 i designà Rafael Tasis director general. A la Model ~~fou~~ obligat ^{per corrupció} a demanar la excedència l'administrador Antoni Azanar, procedent del cos estatal i afiliat a la CNT, ~~per corrupció~~, i fou substituït per Manuel Valls, d'ERC, que havia estat secretari tècnic de la presó des de febrer de 1937, data en que havia ingressat, defensant la Model d'un intent d'assalt durant els fets de maig. ⁽¹⁰¹⁾ (Relació dels directors i alts càrrecs dels preventoris i correccionals de Catalunya i dels seus destins a BG 7.1. 4.)

L'octubre de 1937 hagué un incendi que es suposà intencionat i fou controlat ^(a la Model), però el director Josep Vicente, procedent del cos estatal i afiliat a la CNT, no prengué cap mesura. ⁽¹⁰²⁾ (BG 7.1.1). ~~Da-~~ El 19 d'octubre un policia fou agredit i desarmat per un grup de ~~xxxxxx~~ 25 presos antifeixistes i tampoc es decretà cap sanció. Es decidí realitzar una depuració del personal de la Model. El 2 de novembre 18 aspirants ~~xxxxxx~~ 1 de la presó de dones, al cos de presons foren expulsats per immoralitat, incapacitat o partidisme. ^{Quinze} 15 eren homes i 3 dones. Set eren de la FAI, 4 del POUM (un d'ells havia passat al PSUC) i 2 del PSUC, sense comptar ^{una} el transfuga del POUM. Una de les carcelleres, que no tenia filiació política, ~~era~~ ^{Arbana} detinguda pel ministeri de governació, acusada d'espionatge, i una altra ⁽¹⁰³⁾ s'havia apoderat del pis d'una reclusa. (BG 7.1.5)

Arran d'aquesta depuració, dimití el director Josep Vicente, procedent del cos estatal i afiliat a la CNT, i fou traslladat com a director al correccional de Mataró en lloc Joan Prado, d'ERC, processat per corrupció. El nou director de la Model, ^{Gasper Delmar,} procedia de la policia

de la Generalitat i estava afiliat a ERC, ~~Caspar Dalmau~~. S'intentà sense èxit limitar les visites que diàriament feien als reclusos anarcosindicalistes elements de la CNT, alguns dels quals ^{es} creia amb fonament que servien d'enllaç per a la preparació d'actes delictius, segons un informe intern.

Els nous directius, gràcies a una confidència, descobriren una mina que els presos de la galeria segona havien fet durant sis mesos de feina i que hauria permès una fuga massiva a la claveguera del carrer Entença. Com el dia següent no es van obrir les cel·les, va haver un intent de motí, sofocat disparant a l'aire una ametralladora. Tampoc es castigà ningú arran de l'intent de motí. El dia 18 de novembre en un escorcoll es trobà una pistola amb carregadors a una cel·la, possiblement la que havia estat sostreta al guardia desarmat el mes anterior.

• 4 Els quatre ocupants de la cel·la foren traslladats a la presó de Sabadell. ^{A la Model} El 29 de novembre ^{a les galeries primera i segona, secundades} encara es produí un motí, més greu que l'anterior ^{També} a la Model, ^(non) que fou sofocat sense víctimes. ^{per la quarta,}

Al mateix temps el 16 de novembre havia començat una vaga de fam un grup de set dones del POUM a la presó de dones per manca de processament. Una d'elles, Julia Landau, detinguda des del 17 de juny, denunciava la detenció i desaparició del seu marit, president del Partit Socialista Independent d'Austria ⁽¹⁰⁴⁾. (BG 7.1.2). També 13 ^e recusos estrangers de la Model es declararen en vaga de fam per no haver-lis contestat a la seva petició de llibertat adreçada al ministre de justícia ^{enviada} a finals d'octubre. El total de presos estrangers, tots detinguts després del fets de maig, era encara de 89 a començaments de gener de 1938. (BG 7.1.11)

Al mateix temps que la censura governativa no deixava publicar a la premsa que s'havia fet fracassar l'intent de fuga de la Model, el ministre de governació, Zugazagoitia, presentava un projecte de decret ^{que} pel qual amb la justificació de separar ^{de la resta} als presos governatius, ^{al Govern central} autoritzava a tenir presons pròpies a Catalunya i es posava les que tinguessin presos governatius sota el control del ministeri de governació.

Irujo es va oposar al decret perquè venia a legalitzar l'existència de preventoris governatius ~~cal~~⁽¹⁰⁶⁾ ~~destins~~. (BG 7.1.3) Bosch Gimpera, alertat per Irujo, també manifestà la seva oposició, dient en el seu informe que si es volia ~~separar~~^{9/} els presos governatius dels comuns "facilmente puede conseguirse sin necesidad de que el Ministerio de Gobernación se apodere de hecho de todos los preventorios judiciales y correccionales, puesto que en todos ellos se encuentran presos gubernativos. Es suficiente extender o ampliar las prisiones gubernativas de la Dirección General de Seguridad o dependientes del Ministerio de Gobernación, para que los presos gubernativos ocupen lugar adecuado en espera del transcurso de treinta días, al finir el cual han de ser entregados a la Autoridad Judicial. Cualquiera otra medida dará lugar a que el Ministerio de Gobernación se haga cargo de los preventorios judiciales y correccionales, confiados desde siempre al Ministerio de ~~Gobernación~~^{Justicia}". Però la qüestió no era sols de garanties jurídiques individuals sino també afectava les competències de la Generalitat, de forma que el decret, si prosperava, no seria aplicable a Catalunya on les presons, com l'administració de justícia, depenia de la ~~Generalitat~~⁽¹⁰⁷⁾. (BG 7.1.3). Però el decret no prosperà.

Així doncs, si la Generalitat no era capaç de mantenir l'ordre a la Model, existia l'amenaça segura de la incautació de les presons pel Govern de la República. Per això es decidí, davant el perill de nous amotinaments, traslladar el 2 de desembre de 1937 a 230 dels 500 presos "antifeixistes" de la Model a altres presons com Manresa, Terrassa, Sant Fel~~ix~~^{l'} de Llobregat i Reus. El trasllat es realitzà sense incidents gràcies a la intervenció de 500 policies. Però el director general de seguretat, De Juan, no destinà els agents necessaris per a la vigilància exterior de les pressons foranes, ~~deficientment~~^{no} segures, sobre tot tenint en compte que eren els presos més perillosos els que foren traslladats. Si per un costat, s'acavava així amb el comitè que governava la primera i segona galeries de la Model, per altre començaren a produir-se fugues ^{a partir de} (fora de Barcelona,

amb el desprestigi consegüent de l'autoritat de la Generalitat als ulls del Govern de la República instalat a Barcelona.

L'endemà del trasllat de 65 presos de Barcelona a Manresa ,11 d'aquells aconseguiren evadir-se per la porta del terrat del preventori ,oberta amb un duplicat de la clau, trobant-se a més l'escala per la qual havien passat a un altre terrat. La complicitat exterior era evident. (108) (BG 7.1.8). La manca de col.laboració entre el ministeri de governació, responsable de l'ordre públic i autoritat unica de la policia, i el departament de justícia de la Generalitat , responsable dels tribunals i de les presons, agreujaria uns problemes que en part es devien a incopetència de subordinats i agents però també a la manca ~~d'agents~~ ^{de personal disponible} a la reraguardia per les necessitats militars de la guerra. Si els jutges, depenents de la Generalitat, es queixaven de les poques proves ^{aportades} per la policia i de les seves irregularitats, els responsables del sistema penitenciari es queixaven de la manca de cooperació dels caps de la policia que no suministraven la guardia exterior necessària i ^{que} després feien recaure exclusivament sobre els funcionaris del departament de justícia de la Generalitat la responsabilitat de les fugues de presos.

Al preventori de Manresa , després de la fuga de començaments de desembre de 1937 no fou augmentada la guàrdia exterior, i el dia 2 de gener de 1938 tingué lloc una segona evasió de 18 presos més, sense que hi haguess en aquell moment cap vigilància exterior, porque l'unic guàrdia, no hi era a causa del fred. Dels fugats, tots ells procedents de Barcelona, sis estaven processats per assassinats i enterraments clandestins els primers mesos de la revolució, dos per furt, dos eren estrangers pendants d'expulsió , dos acusats de tinència il.licita d'armes i tres estaven a disposició dels auditors de guerra de l'exercit. (109) (El llistat a BG 7.1.28). La fuga de Manresa del 2 de gener s'havia fet per mitjà d'un forat a la pared del jutjat municipal amb tots els indicis d'haver-se practicat des de l'exterior.

A Reus el 8 de gener de 1938 s'escaparen 9 presos. El director ,que

que estava afiliat a ERC i que des del novembre venia demanant inutilment al cap de policia que li enviés guardia exterior , va ser suspès quinze dies. ^{També} fou destituït ^{a Reus} un dels agents de guàrdia en l'interior en aquell moment, centista ^{(110) (BG 7.6)} sogre del regidor de Barcelona, Pérez Combina, que intercedí pel seu parent. El 22 de desembre s'havia produït la fuga de dos reclusos de Terrassa, que procedien de Barcelona. El mateix dia s'evadí un altre a Lleida , en aquest cas sembla que per la ^{mateixa} porta, sent suspès el funcionari de guàrdia. ^{escupia} També el mateix dia un altre a Girona , sense que la pared en obra per la qual fugí , tingués cap vigilància exterior. El 26 de desembre també es produïren 3 fugues a la presó per a reclusos rebels de Vic, amb la suspensió del funcionari responsable. En el seu informe Bosch Gimpera , després de mencionar el suport moral als presos per ^{part de} l'alcalde cenetista de Manresa, deia : "Coincideixen en algunes poblacions - Manresa, Terrassa, Roses de Llobregat (Sant Feliu) - les fugues amb l'exclusió dels Partits Republicans de les funcions del Govern Municipal i amb restes de l'organització revolucionària de Justícia i Seguretat Interior". ⁽¹¹¹⁾ (BG 7.2)

~~Però malgrat la protesta de~~ Bosch Gimpera ^{protesta} per la falta de guàrdia exterior - fins el 19 de juliol de 1936 a la Model havien estat 80 i eren aleshores només 44 de vigilància - i ^{minuï el} del boicot dels cenetistes no sols en el cas de les obres de Sant Elies sino també en la resistència passiva de la comissió d'indústries de guerra , tot i dependre de Tarradellas, en facilitar als funcionaris de pressons les armes sollicitades imprescindibles. ^{Però, a més,} li fallaven al conseller de justícia i al director general de serveis correccionals els seus propis subordinats directes, malgrat els castics, trasllats i depuracions . El cas més escandalós fou ^{de} que el 21 de desembre de 1937; el mateix sotsdirector de la Model , Manuel Valls, que havia fet fracassar l'intent de fuga ^{del mes anterior} i que estava afiliat a ERC, va facilitar l'evasió dels dos condemnats per l'atemptat contra Andreu Abelló- David Garcia i Josep Villagrasa - juntament amb dos presos més , amb la companyia d'un funcionari i un policia, treient-los

de la Model en el cotxe oficial. Valls fugí a França, probablement amb els evadits, ja que es tenia notícia de que un dels fugats, Josep Solé, antic component de les patrulles de control, tenia dos milions de francs a París. Tot feia sospitar ~~de~~ que Valls havia estat sobornat, perquè havia estat el mateix dia de la fuga a l'edifici central de la CNT a Barcelona.

(112) (BG 7.14). El secretari general de serveis correccionals, ^{J. M. Imbert} ~~J. M. Imbert~~, que havia endarrerit donar part de la desaparició de Valls, va ser destituït.

Per a acabar-ho d'adobar, el director de la Model Gaspar Dalmau fou acusat de corrupció, i encara que s'el declarà innocent, fou destituït i substituït ^{a mitjan gener de 1938} ~~per~~ Joan Masifern, membre d'Acció Catalana, que havia ingressat en el servei de la Model l'agost de 1937 i havia estat cap de serveis, mentre era designat administrador i sotsdirector J. M. Ginjaume, també d'ACR. ⁽¹¹³⁾ ~~(per a l'afar Gaspar Dalmau, BG 6.13).~~

Encara tenim notícies de tres intents d'avalot més a la Model.

: el 22 de gener de gener de 1938, el 25 del mateix mes arran d'un bombardeig i el del 22 d'abril de ⁽¹¹⁴⁾ ~~el~~ mateix any. (BG 7.1.20, BG 7.12). ^{També} ~~També~~ es descobrí el 16 de juliol una mina i dins d'ella onze reclusos de la primera galeria - un d'ells condemnat a mort - preparant la fugida. La Generalitat no perdé ~~però~~ el control de la situació però aquests fets indiquen que les tensions del sistema seguien sent gravíssimes. Un informe intern de la Generalitat afirmava que a finals de gener de 1938 la Model tenia un nombre de reclusos triple del que permetia la seva capacitat.

(115) (BG 7.1.20). El bombardeig del 25 de gener de 1938 causà 13 ferits entre els reclusos, va fugir un pres i uns altres intentaren un motí.

Sobre l'avalot de la Model del 22 d'abril de 1938 contem amb el testimoni d'un monjo de Montserrat ^{Havia estat} ~~detingut~~ l'abril del mateix any per dir missa, ^{Fou} ~~absolt~~ el 24 de juny i incorporat militarment després a sanitat en virtut del decret que oferia aquesta possibilitat als qui acreditessin la seva condició d'eclesiàstics. ⁽¹¹⁶⁾ (Ricard M. Sans : Montserrat, 1936 -1939. Episodis viscuts, "Subsidia Monàstica" 15, Abadia de Montserrat, 1984, pp. 175 - 178. Manent i Reventós en el llibre ja citat, p. 210, registren

que a les oficines de la Unió Democràtica s'havien tramitat el primer de setembre de 1938 fins a 193 instàncies fora del termini legal, fet que indica la benevolència governamental i que eren molts els eclesiàstics incorporats a files .)Els presos de les galeries primera,segona i tercera, segons Ricard M. Sans, es van espantar davant els avenços ~~que~~ feien les tropes de Franco i van temer que en arribar a Barcelona ,fessin una degollina de tots els qui eren en aquelles galeries.~~Q~~uedaren amos de l'in-terior.Els de les galeries quarta, quinta i sisena - "feixistes" i clergues-temeren que els ataquessin i es col·locaren a la defensiva comandats per un militar d'alta graduació.Els revoltats cremaren el taller de fusteria i el fitxer de presos.Morí un reclus i l'endemà 1.500 , compresos en la movilització per tenir entre 17 i 36 anys , foren enviats a camps de treball.

Al seu informe de 11 de gener de 1938 Bosch Gimpera havia dit que era absolutament imprescindible augmentar la vigilància exterior de les presons de Catalunya.De 129 agents calia passar a 258.La xifra era moderada ja que en el cas de la Model es demanava que simplement es ~~no~~és al nombre de guàrdies exteriors anterior al 19 de juliol de 1936 i no es demanaven reforços per a 8 presons com Lleida, Tarragona, Tortosa,Manresa, Vic, Vic,Terrassa,⁽¹¹⁷⁾Puigcerdà i Figueres.(BG 7.7.1).En un altre informe de Bosch Gimpera al President Companys el mateix gener de 1938, el conseller de justícia arribava a dir:" Tots aquests fets junt amb les detencions policiaques prolongades i els conflictes que originen , revelen no sols una manca de col.laboració amb la Generalitat sino el desig de fer fracassar els Serveis Correccionals de Catalunya, seguraments per apoderar-se de les presons del territori català, com ja s'intentà en un projecte de Decret del Ministeri de Governació ,presentat el mes de novembre ,i contra el qual informà aquesta Conselleria" ⁽¹¹⁸⁾ ¶ BG 7.2).

Un dels problemes que més dificultaven la disciplina i el control dels contactes dels presos, especialment a la Model, era la manca de men-^{que era}jar ,més greu encara entre la població reclusa que entre la població en

llibertat. Ja el juliol de 1937 no entraven més de cinc litres de llet diaris per als 1.390 presos, que el 1938 arribaven alguns mesos a ^{la xifra de} (dos mil).
 (118) (BG 7.3). En un informe intern de gener de 1938 es reconeixia que era impossible evitar les connexions perilloses dels reclusos amb els seus correligionaris de l'exterior - "Feixistes" o "antifeixistes" - si seguia deixant-se que familiars i amics els hi portessin menjar, "cosa inevitable donada la poca quantitat de menjar que poden donar-los pel racionament insuficient que proporciona la Direcció General de Proveïments; ~~funció de la Generalitat absorbida pel Govern de la República aquell mateix mes~~ i un quilògram escàs per reclus i setmana".⁽¹²⁰⁾ (BG 7.4.).

Un informe escrit per un alt funcionari del ministeri de governació el 17 de maig de 1938, donava una visió molt negativa del desordre i immoralitat regnants a la Model.⁽¹¹¹⁾ (BG 7.15.). Però el Govern de la República no podia oferir una imatge superior d'ordre i control ^{en} els seus ^{propis} serveis. Mentre la Generalitat havia traslladat molt aviat el 1936 els presos per la rebel·lió del 19 de juliol del vaixell "Uruguay" ^{al castell de} Montjuïc, el Govern de la República portà els seus ~~navants~~ ^{vaixells} encorats al port de Barcelona, en condicions de seguretat molt deficientes i exposats a les bombes que sovint l'aviació ^{enemic} ~~contrària~~ llençava sobre el moll. Eix ~~SIM~~⁽¹¹²⁾ (BG 7.7.6).. La creació del SIM era necessària, però aviat escapà al control del Govern de la República i fins i tot dels successius ministres de defensa dels quals teòricament depenia, Indalecio Prieto i Juan Negrín. A començaments d'abril de 1938, uns 19 presos del vaixell presó "Villa de Madrid", encorat a Barcelona, foren trets per agents del SIM i assassinats a les costes de Garraf, on els cadàvers enterrats foren descoberts ⁽¹¹³⁾ per uns gossos. (Carta de Campanys a Negrín de 25 d'abril de 1938, reproduïda per Bosch Gimpera a Notas al libro de H. Thomas..., pp. 554-577). Al mateix mes aparegueren al terme d'Igualada altres cadàvers corresponents a persones detingudes pel SIM, entre elles Joan Molins, un soldat ^{anest} ~~detingut~~
⁽¹¹⁴⁾ el 6 d'abril a Valls. (A la nota de BG 5.3, es diu que la víctima havia estat interventor de l'ajuntament de Reus, que la denúncia de derrotisme

51

contra Molins l'havia fet el secretari de l'ajuntament de Reus, antic requeté i aleshores de la FAI, per temor a que es descobrís un desfalc.). Els altres actes d'agents del SIM que més enfrontament provocaren entre els consellers d'ERC de la Generalitat i el Govern Negrín foren la detenció i desaparició del president de l'audiència de Lleida, Ramon Palazón, que, segons Bosch Gimpera, s'havia oposat als comunistes que el volien obligar a processos polítics sense fonament, i l'ocupació per 50 agents del SIM del correccional de Figueres el 14 d'abril de 1938 amb la detenció per ells del director, sotsdirector i els sis empleats de la presó, amb l'acusació de tolerància excessiva envers els presos feixistes, que preparaven un complot. La denúncia fou atribuïda a un funcionari de la presó de Figueres, que estava de permís per malaltia mental i ~~que s'havia suïcidat dues hores després de realitzar~~ que es digué que s'havia suïcidat el mateix dia, ^{efectivament} però aparegué mort, però de tres trets de bala. El sotssecretari del departament de justícia no ^{aconseguí} ~~pogué~~ ser rebut pel cap del SIM per protestar dels fets. ⁽¹¹⁵⁾ De la desaparició i possible mort de Palazón parla Bosch Gimpera a les seves memòries, però a la documentació seva arribada a l'Arxiu Nacional de Catalunya no es troba cap més informació. Per a l'afer de Figueres BG 5.2 i 5.4. i la carta de Companys a Negrín abans citada.).

La protesta de Companys / amb el suport d'Irujo al consell de ministres / va portar, segons Bosch Gimpera, la destitució del cap del SIM, Manuel Uribarri, coronel de la guardia civil i socialista, que ^{el 28 d'abril} fugí del país / sense que s'aconeguís la seva extradició, acusat de diversos delictes ^{(116) BG 6.14 i}. (Bosch Gimpera : Notas al libro de H. Thomas... pp. 532 i 533, D. Pastor Petit, ob. cit. p. 201).

El SIM tenia les seves presons i els seus camps de concentració amb un control ^{insuficient} ~~mínim~~ o nul de les autoritats superiors. A Barcelona tenia com a mínim sis presons pròpies : la del carrer Saragossa, l'antic convent de les Magdalenes al carrer Vallmajor, una torre a Ganduxer

cantonada Via Augusta, el Saló d'Art Nou de Montjuïc, la casa Macaia
al Passeig de Sant Joan i el Seminari Conciliar ⁽¹²¹⁾. (Bosch Gimpera: Memòries
, p. 263; BG 12.15.1 ; Manent-Raventós, ob. cit., pp. 173 i 180). Respecte
als camps de concentració, Bosch Gimpera, davant els primers informes,
va pendre mesures per a impedir que fossin enviats els qui encara
no havien estat condemnats i els malalts, perquè aquestes condicions
no sempre s'havien complert inicialment. Una carta de denúncia enviada
per ~~uns~~ presos de la Model el 15 d'agost de 1938, reconeixia que aquestes
condicions s'havien imposat, evitant els abusos anteriorss. ⁽¹²²⁾ (BG
7.1.16) ^{Em} Els primers temps d'aquests camps de concentració per a fer
fortificacions van ser morts alguns presos.

Un informe confidencial de 28 de maig de 1938 deia que ^{en} el camp
de treball d'Omells de Na Gaia (Lleida) amb motiu d'haver-se evadit
dos presos, foren afusellats els 13 que formaven part del mateix
grup que els que havien escapat. Uns dies després uns pagesos veieren
com afusellaven 25 ^{presos} més, sense saber el motiu. ⁽¹²³⁾ (BG 7.16). L'escrit
d' ^{uns} presos antifeixistes de la Model abans mencionat, denunciava
la desaparició d'un pres del POUM i ^{després} de 21 després de ^{haver-ne} presentat ~~14~~
com a malalts al cap del camp, que havia anunciat que podien fer-
ho els qui no estiguessin en condicions de treballar en fer fortificaci-
⁽¹³⁰⁾ ons. (BG 7.1.16). El benedictí Ricard M. Sans també recollí un testimoni
sobre el mateix fet. ⁽¹³¹⁾ (R.M. Sans, ob.cit. p. 190). També diu que a un
altre camp prop de Solsona el cap matà d'un tret a un pres que contestà
oralment als insults que li adreçava aquell, i ^{que} un altre fou mort
a garrotades. Davant les protestes canalitzades per la Generalitat,
no es tornaren a produir assassinats de presos, ni foren enviats els
qui encara no havien estat jutjats ni els malalts, però seguiren les
jornades esgotadores de 12 hores de treball, la retenció de presos
que tenien concedida la llibertat feia mesos i la barreja humiliant
de ^{els} presos antifeixistes amb els feixistes i els delinqüents comuns. ⁽¹²²⁾ }
(BG 7.1.16).

El darrer intent per a controlar i limitar el poder del SIM es produí al consell de ministres del 10 d'agost de 1938, on ^{tingué lloc} ~~es produí~~ la dimissió d'Aiguader i d'Irujo, es a dir la sortida del govern de la ERC i del PNB, ^quasi parcial que ^{Negrín} controlà. Però no va ser ni Irujo ni Aiguader, menys energic i actiu ^{el negrín} ~~que~~ el primer, els qui van plantejar la qüestió, sino Antonio Velao, un dels tres ministres d'Izquierda Republicana, el partit d'Azaña. Velao digué que havia rebut una carta de la Lliga de Drets de ^{L'}Home, a la qual partanyia també el ministre, demanant-li que s'ocupés de la conducta irregular del SIM, "que había dejado de ser un organismo de información para convertirse en una checa que ^N aplica el tormento a los detenidos, los interna en lugares desconocidos y los somete a procedimientos irregulares y contrarios al sentido de la República". ⁽¹³³⁾ (Detallada relació del debat a les memòries d'Irujo, I, pp. 254 - 257.).

Giral, Aiguader i Blasco ^N donaren suport a la demanda de Velao. El SIM fou defensat per González Peña, Paulino Gómez, Uribe i el mateix Negrín. Però Irujo formulà denúncies concretes: els sumaris estancats per manca dels informes que la policia i el SIM no envia^{en}, especialment el dels 19 assassinats a Garraf i el de la desaparició i presunt assassinat de Nán, que estava igual que feia deu mesos, quan l'ordre de detenció d'un dels agents implicats provocà el segrest del jutge instructor, obligat a posar-lo en llibertat, fet que havia motivat la destitució del director general de seguretat, el coronel Antonio Ortega, comunista, l'octubre de 1937, substituït per De Juan, proposat per Irujo.

Irujo denuncià la il.legalitat de les presons i camps de concentració creats pel SIM en front dels de la direcció general de presons ~~ixdaxlaraxxaxmésxxlaxsexaxinefixàciax~~ i digué que, mentre ~~de~~ les camps depenents de la segona, que tenien 20.000 reclusos, no s'havia escapat ningú, dels del SIM es fugaven, tot i les terribles represàlies aplicades als companys de grup dels evadits. Irujo explicà finalment

el cas d'un representant seu detingut pel SIM a Madrid i retingut durant quatre mesos , evidentciant el descontrol d'aquell organisme .Negrín aconseguí apaivagar el tema ordenant en aquell mateix moment al cap del SIM que no s'apliqués ^{en un instant} el torment.

Però , a continuació vingué el debat i aprovació dels tres decrets que la Generalitat considerava una afrenta per la seva capacitat autonòmica i per a les garanties jurídiques individuals: el trasllat d'una secció de l'audiència de València amb facultat per fallar les causes incoades per delictes d'evasió de capitals comeses a territori català, decret que equivalia a una declaració de desconfiança envers els tribunals de Catalunya; l'absorció i militarització de les indústries de guerra que depenia de la Generalitat i la militarització dels tribunals especials. Els dos primers decrets van ser aprovats pels ~~demés~~ ministres amb excepció d'Irujo i Aiguader, però el tercer tingué els vots en contra d'aquests dos i ~~del~~ de tres dels quatre ministres que representaven als partits republicans espanyols. El decret no prosperà perquè el President Azaña es negà a sancionar-lo.

~~En definitiva, després de regularitzar, depurar i restablir~~
de En definitiva, després de regularitzar , depurar i restablir l'autoritat de tribunals i presons, el problema ^{me com} fou frenar el poder incontrolat del SIM, recolzat pel procés de concentració del poder , justificat per la militarització de la societat que semblava imposar l'esforç desesperat per no perdre la guerra. i Malgrat els èxits parcials ^{per aturar els excessos del SIM} ~~en aquestes~~ Bosch Gimpera no fa un balanç positiu: " Moltes vegades, en veure la inutilitat dels nostres esforços vaig pensar en dimitir , però el meu deure era continuar al costat del president i dels companys del govern". (131) (Bosch Gimpera: Memòries, p. 280). Ningú ja no podia dimitir a la Generalitat davant el perill d'una ensulsiada imminent ^{una} desenllaç de la guerra, tot i que la paralisi del govern català era evident, eclipsat pel poder central i dividit per l'antagonisme entre ERC i PSUC.